

МИРОСЛАВА
СОПІЛКА

ДО СОНЦЯ

MAJORANA POLYMERIZATION

AND POLYMERIZATION OF MAJORANA

BY POLYMERIZATION OF MAJORANA

BY POLYMERIZATION OF MAJORANA

BY POLYMERIZATION OF MAJORANA

BY POLYMERIZATION OF MAJORANA

BY POLYMERIZATION OF MAJORANA

BY POLYMERIZATION OF MAJORANA

BY POLYMERIZATION OF MAJORANA

BY POLYMERIZATION OF MAJORANA

BY POLYMERIZATION OF MAJORANA

МИРОСЛАВА
СОПІЛКА

ДО СОНЦЯ

ВИБРАНЕ

Видавництво
художньої
літератури
«Дніпро»
Київ * 1973

У2
С64

Упорядкування, підготовка текстів, вступна
стаття та примітки кандидата філологічних
наук М. І. Д у б и н и

© Видавництво «Дніпро», 1973

0743—041
С $\frac{\quad}{M205(04)—73}$ 291—73

ПОЛУМ'ЯНЕ
С Л О В О
П О Е Т Е С И

Середнього зросту, тендітна, з принадним натхненним обличчям, густим каштановим, посрібленим сивиною волоссям, розумними карими очима, що завжди випромінювали тепло і водночас приховано-мрійливу задуму,— такою постає в пам'яті сучасників поетеса Мирослава Сопілка, представник пролетарської літератури Західної України 20—30-х років ХХ століття.

Мирослава Сопілка вийшла на літературне поле тоді, коли воно, затиснуте в хижих кігтях білопольської окупації, тамуючи біль ран і тяжких втрат, пустило до сонця свої перші сходи. Вона з'єднала свою долю з долею переслідуваних шляхетським урядом побратимів по перу, розділила долю тисяч борців за соціальне і національне визволення трудящих західноукраїнських земель. Не була вона тоді вже надто молодою — завершилось третє десятиліття. За її плечима були чималий досвід, роки сирітського наймитування, неймовірно тяжкої і виснажливої праці на тютюновій фабриці, участь у роботі підпільних комсомольських і партійних органів.

Прагнення поліпшити долю своїх земляків, звільнити їх від панського ярма, встановити нове життя під червоним прапором Радянської влади покликало молоду робітницю до письменницького столу, надихнуло її на творчість.

Ім'я Мирослави Сопілки свого часу було досить популярним. Її твори передруковувались у прогресивних виданнях Польщі, Чехословаччини, Німеччини, Канади,

США. В 1931 р. на Радянській Україні вийшла збірка її поезій «Роботящим рукам». Критики присвятили їй не одну схвальну статтю. У 1958 р. у збірнику «Революційні поети Західної України» було вміщено ряд її віршів. Інші ж її твори, що зберігалися в різних бібліотеках, архівних сховищах республіки, і далі залишалися невідомими широкому читачеві.

* * *

Юлія Семенівна Мисько (Мирослава Сопілка) народилася 29 серпня 1897 р. в сім'ї бідного селянина з Маріївки, що у Винниках (нині передмістя Львова). Життя не подарувало їй ні радісного дитинства, ні безжурної юності... У батьків було ще четверо дітей, а на господарстві — одна десятина землі. «Отож,— як згадує брат поетеси,— думати про достатки не доводилось». Батько, щоб хоч як-небудь прогодувати дітей, змушений був тяжко працювати, наймаючись на сезонні роботи, а мати з ранку до пізнього вечора «обшивала чужих людей».

Коли Мирославі було 14 років, мати померла, і батько одружився вдруге. Мачуха, сварлива і жорстока людина, не принесла в дім Миська щастя і достатку. Зате принесла згодом ще трое дітей, а відтак ще більше злиднів і горя.

З восьми років Юлію віддали до Винниківської початкової школи, де вона вчилася чотири роки. Інтерес до навчання в дівчинки був надзвичайно великий: вчилася вона в школі відмінно, але через нестатки в сім'ї не змогла продовжувати навчання... Ще з дитинства майбутня поетеса полюбила книжки. Вона читає твори Т. Г. Шевченка, О. С. Пушкіна, М. О. Некрасова, І. Я. Франка, О. Ю. Кобилянської, В. С. Стефаника, Болеслава Пруса, Стефана Жеромського, Жорж Санд, які потай від батька, власника місцевого млина Вацлава

Нахта, позичали їй його доньки-гімназистки. Ідеалом своїм в житті дівчина ще тоді обрала Лесю Українку. Із спогадів брата дізнаємося про те, що вірш «Сонга спет срего» став улюбленим її твором.

Ще в школі Юлія почала писати вірші. «Нахил до писання віршів я мала, ще будучи дитиною, як ходила до школи,— згадувала пізніше поетеса в листі до редакції журналу «Вікна»,— але писала мало, й то лише собі на пам'ятку». Кільком товстим зшиткам, густо заповненим дрібним бісерним почерком з обох сторін аркуша, звірила дівчина свої переживання і думи.

Дванадцятирічною дівчиною Юлія Мисько працювала нарівні з дорослими, заробляючи на шматок вівсяного хліба. Тоді, може, вперше в житті, вона почула пісню. Тужливу наймитську пісню. Краса і сила її навік зачарували палке серце дівчини. Звідси стає зрозумілим, що народність творів зрілої поетеси, її глибокий ліризм і вагомість думки беруть свій початок саме з народнопісенної творчості. Од своїх друзів по праці дівчина вперше почула про класову нерівність, про необхідність боротьби за свої права, про молоду Країну Рад, де трудящі самі будують своє життя.

У 20-х роках Юлія Мисько працює поміщиком верстальника на одній з львівських друкарень, а згодом — робітницею на тютюновій фабриці у Винниках. Вона знайомиться з активними учасниками комуністичного підпілля, вивчає окремі твори К. Маркса, Ф. Енгельса, В. І. Леніна, знайомиться з радянською та польською прогресивною літературами, наполегливо працює над самоосвітою.

У другій половині двадцятих років викристалізовуються суспільно-політичні і естетичні погляди поетеси. Мирослава Сопілка бере активну участь в організації маніфестацій, страйків, робітничих зборів, допомагає в роботі комсомольської і партійної організацій у Винниках.

В 1929—1930 рр. Мирославу Сопілку теж двічі заарештовували. Щоправда, не маючи прямих доказів, поліція змушена була після двох тижнів ув'язнення звільнити її з тюрми Баторія.

Наполеглива праця над собою, студіювання нелегальної літератури, безпосередня участь в революційно-визвольному русі трудящих західноукраїнських земель — все це позитивно вплинуло на розширення світогляду, підвищення загального культурно-освітнього рівня поетеси.

Зустрівшись в кінці 20-х років з Мирославою Сопілкою, С. Тудор зазначив, що це була надзвичайно культурна, скромна і освічена на свій час жінка.

Подією в її житті було опублікування на сторінках квітневого номера журналу «Вікна» за 1928 рік перших творів — «В церкві» та «Сон чорної ночі».

Велику підтримку і допомогу подав молодій поетесі В. Бобинський, тоді уже відомий письменник, один з організаторів пролетарської літератури на західноукраїнських землях. Він всіляко заохочував Мирославу Сопілку до писання, схвалював те, що вона порушувала в своїх творах важливі питання з життя галицьких селян, вказував їй на вади виразово-зображального і мовно-стилістичного характеру. Справедлива критика і дружні поради В. Бобинського, а згодом С. Тудора були важливим фактором в творчій змужнінні і загартуванні поетеси.

Окрилена успіхом, Мирослава Сопілка дедалі сміливіше шукає і знаходить оригінальні поетичні мотиви. Зростає рівень ідейності, помітно вдосконалюється майстерність її творів, що тепер часто з'являються на сторінках «Вікон», «Сяйва», газет «Сель-Роб», «Наша земля» та інших. Про цей період життя Мирослави Сопілки С. Тудор писав: «То одне — віддатися виключно творчій роботі, а зовсім інше — працювати, виховувати двоє дітей, хворіти туберкульозом, займатися самоосвітою, бути поетесою. Для цього треба мати велику силу волі і полум'яне серце патріота».

У 1928—1930 роках Мирослава Сопілка перебувала в особливо скрутних матеріальних умовах. Її чоловік, один з організаторів страйку на Лесинецькій дріжджовій фабриці, залишився безробітним. Вона, працюючи від ранку до ночі, змушена була сама утримувати сім'ю. До того ж поетеса тяжко захворіла: загострився процес у легенях. На два тижні вона змушена була виїхати для лікування в гори. Перебуваючи в околицях м. Сколе, вона відвідує міський тартак, цікавиться життям міської бідноти, заходить до гуцульських хат.

Враження від побаченого і пережитого тоді знайшли своє відображення у віршах «Зима», «Недуга», «Карпати» та інших.

У прогресивній західноукраїнській та в радянській пресі з'являється ряд рецензій на її вірші. Так, в одному з номерів «Вікон» за 1929 рік у статті, де підсумовувалися певні досягнення західноукраїнської революційної літератури за 1928 р., особливо високо було оцінено поетичний доробок Мирослави Сопілки: «З інших західноукраїнських пролетарських письменників, що вибиваються на чола західноукраїнського пролетарського фронту, треба окремо відмітити Мирославу Сопілку, жінку-робітницю, яка дала низку насичених ідеологічно і мистецько віршів». С. Тудор назвав поетесу майбутньою пролетарською Жорж Санд, а В. Бобинський присвятив їй теплі слова в статті «Відчиніть вікна». Її поезії перекладають польською, німецькою, чеською мовами, вони завойовують симпатію і серед українців Канади, США, Аргентини. Про це згадує письменник Петро Кравчук: «Українські робітники і фермери Канади,— пише він у статті «Бойові братерські єднання»,— не тільки з задоволенням читали щирі і правдиві вірші поетеси, а й вивчали їх напам'ять. Дуже часто на концертах художньої самодіяльності у Вінніпегу, Торонто, Саскатуні, Едмонтоні, Ванкувері чи навіть в далекому Піс-Рівері можна було почути її вірші».

Мирослава Сопілка поповнила шеренгу революційних письменників Західної України, тих митців, які зразу ж протиставили свою творчість табору буржуазно-націоналістичної, клерикальної літератури, зокрема групі буржуазно-націоналістичних писак, що об'єднувались навколо донцовського «Літературно-наукового вісника» (пізніше — «Вісник»).

Незважаючи на несприятливі умови, пролетарська література на західноукраїнських землях наприкінці 20-х років мала значний вплив на широкі трудящі маси. 12 травня 1929 р. за ініціативою ЦК КПЗУ, який спрямовував усю діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, редакція журналу «Вікна» скликала Першу нараду пролетарських письменників Західної України. В роботі наради, що відіграла велику роль у дальшому розвитку пролетарської літератури, взяла участь і Мирослава Сопілка, тоді вже відома поетеса. На нараді її обрали заступником члена управи «Горно» і затвердили постійним працівником «Вікон». Відтепер вона частіше друкується, працює з молодими авторами. Поетеса одержує другу премію за вірш «Працюючим рукам» (пізніша назва «Роботящим рукам»).

Постійне переслідування Мирослави Сопілки та її чоловіка, жадоба до знань, до вільного краю зміцнили давнє рішення поетеси переїхати на постійне проживання на Радянську Україну. В кінці листопада 1930 р. вона залишає Винники, а вже 3 грудня сповіщає батьків М. Пастушенка: «Ми вже на волі — в Кам'янці-Подільськiм. Зустріли нас тут як рідних». А тим часом на західноукраїнських землях шаленів терор. Військові підрозділи і загони поліції по-варварськи розправлялися з робітниками й селянами. Поліцаї «відвідали» і дім, в якому мешкала поетеса. Мали намір розправитися з нею і її чоловіком.

До квітня 1932 р. Мирослава Сопілка проживала в Кам'янці-Подільськiм, працюючи в краєзнавчому музеї.

Про це свідчить лист Л. Дмитерка до редакції журналу «Західна Україна» від 31 січня 1932 р. В ньому він пише: «...У нас у Кам'янці Мирослава Сопілка. Працює у місцевому музеї. Часто буває в нас дома. Окріпла. Зміцніла духом...» Весь свій молодий запал, всі свої сили і енергію поетеса віддає служінню радянському народові. Вона перебуває в Харкові на літературних курсах, їде на екскурсію до Москви, подорожує по Україні, виступає на сторінках багатьох радянських видань.

Весною 1932 р. Мирослава Сопілка переїхала до Харкова. Тут вона багато пише, працює в клубі письменників, разом з М. Ірчаном, В. Бобинським виступає перед робітниками міста і селянами області.

Померла Мирослава Сопілка 18 листопада 1942 року.

* * *

Мирослава Сопілка пройшла короткий, але плідний шлях. Вона поставила своє перо на сторожі інтересів трудящих мас і була вірна цьому священному обов'язку до кінця своїх днів.

Духовне зростання західноукраїнського злидаря, його тяжке становище — теми багатьох творів Мирослави Сопілки, написаних наприкінці 20-х років. І передусім це стосується віршів «В церкві», «Сон чорної ночі» та деяких інших поезій.

Про ці твори, якими поетеса, власне, дебютувала в літературі, написано уже чимало. Критики знаходили в них багатослів'я, не завжди вдалі образні узагальнення, похибки в ритмо-інтонаційній будові вірша тощо. Справді, названі твори за своїми художніми якостями далеко не бездоганні. І все ж, коли прочитаємо їх тепер та порівняємо з творами-однolitками інших поетів, то подумаємо передусім не про їхні художні вади, а про суспільну значимість, про громадянську відвагу молодої поетеси, яка безкомпромісно кинулася у вир боротьби

з поневоленням. Вона різко виступає проти імперіалістичних воєн, пише про реакційну роль церкви й попівства, викриває капіталістичний лад, що породжує постійні кризи і безробіття.

На віршах Мирослави Сопілки 1928 і пізніших років помітний вплив Шевченка. Поетеса наслідує форму окремих Шевченкових віршів, вдається до його алегоричних прийомів (як-от прийом сну в поезії «Сон чорної ночі»), вчиться узагальнювати достовірні життєві факти і події, які лежать в основі більшості її творів. Перші опубліковані вірші Мирослави Сопілки свідчать і про те, що вона, будучи знавцем життя західноукраїнського трудящого люду, розуміючи найтонші відтінки його характеру, порівняно вдало використовує в них надбання усної народної творчості. Глибокий ліризм стане пізніше основною прикметою творчості Мирослави Сопілки, а народна лірика — тим живлющим джерелом, яке повсякчас збагачуватиме її.

З часом (з 1929 р.) зміниться характер використання народнопісенної творчості: народна поезія входить в творчість поетеси опосередковано. Вона впливатиме на ідейно-тематичну спрямованість творів, виявлятиметься у фольклоризмі їх поетики. Але й ці опосередковані зв'язки набудуть нової якості, стануть менш помітними, бо проявлятимуться не стільки в окремих прийомах, скільки в художніх принципах поетеси взагалі. Коротко кажучи, поетичне мислення Мирослави Сопілки відображатиме естетичні норми усної народної творчості в їх повноті.

В цьому відношенні особливо показові вірші «Зима» і «Буря», в яких вперше поетеса зуміла порівняно вдало поєднати високу ідейність, проблемність з художньою майстерністю, простотою і ясністю думки.

Вірш «Зима», що нагадує невеличку поему, створений на матеріалі з власного життя поетеси, яке нічим не відрізнялося від життя знедолених її земляків. Складає-

ться віп з двох частин. В першій іде мова про безробіття в буржуазно-поміщицькій Польщі; в другій — про безвихідний стан родини безробітного. Обидві частини цього твору органічно зв'язані між собою: в першій закладена причина злиденного стану західноукраїнських трудящих, в другій — її наслідок. Така побудова дала можливість поетесі подати «оголену» дійсність, а відтак викрити коріння капіталістичного ладу, показати непримиренність ворогуючих класів і висловити віру в неодмінну перемогу трудящих мас. Оптимістично і переконливо звучить кінцева строфа вірша:

Ще сонечко заблисне
і нам над головами.
Біда, як лід, розкрисне
під нашими руками!

Оповідь у творі ведеться від третьої особи, причому зовні повільно, ніби безсторонньо. Авторка навмисне докладно описує жах тодішньої дійсності, відчай безробітного, вдається при змалюванні життя героїв, їхньої психології до фольклорних джерел. Як і в народних піснях, вони красиві, працьовиті, сміливі й мужні, щиро кохають, поважають одне одного і ненавидять панів.

Пристрасність і емоційність вірша «Зима» вимагали від автора відповідної форми вислову. Елементи епосу й драми, введені в тканину оповіді, дали можливість глибше і ширше розкрити образи, а білий чотиристопний ямб і опущене слово в останньому рядку катрена посилили енергійність вірша, дали змогу поетесі передати складні душевні порухи безробітного, його дружини, сина, а також відкрили їй простір до застосування інверсій, переносів. Вдало Мирослава Сопілка переносить, наприклад, логічний наголос на кінцевий рядок строфи, чим підсилює певну думку:

Мороз, влізливий гість,—
колючий, як багнет,
як поліційна злість,—
світ проколов.

Слово у цьому вірші підкорило собі ритм, примусило його звучати в унісон з ідейним змістом.

Поетичну зрілість Мирослави Сопілки засвідчила і поезія «Буря», що має явно алегоричний характер. Образ вихору тут уособлює темні сили реакції, які прагнуть увічнити ярмо, польсько-шляхетський гніт; образи грому, бурі — втілення сили революції, що знесе на своєму шляху все старе, віджило. Вірш побудований на порівнянні глибоких процесів, що відбуваються в природі, з народнореволюційним рухом, класовою боротьбою в суспільстві. Як греблі не можуть встояти перед бурхливою повинню весняної річки, так темні сили реакції не спроможні скувати бурі і «грому в горах» — така ідея твору. Складається цей вірш з шести катренів. Перші чотири малюють картину літнього передгроззя. Напружене чекання «грому в горах», що ось-ось має початися, викликає перша половина твору. Буремність, силу передгрозового пейзажу підкреслює легка алітерація:

Дрижать в ставах зелені води,
б'ють хвилями об береги,—
як захватись в час негоди,
щоб греблі встояти могли?

У другій частині вірша подано картину бурі, яка вже розпочалася.

Гей, вже клекоче грім у горах:
це хуртовини грізний знак,
поллється злива в гірських зворах...

Мирослава Сопілка уникає докладного опису бурі. Є тільки окремі деталі, і то дані крізь передчуття, що пройняло людей. Відчуття бурі явно переважає над її безпосереднім зображенням; художня настанова поетеси — тільки створити настрої бурі, дати чисто ліричний образ майбутньої революції.

Повільне пасування бурі передається уривчастою, тривожно-схвильованою фразою, переважно називними реченнями, а далі, в картині бурі, поетеса вдається до іншого характеру розповіді: коротку уривчасту фразу замінює в кінцевій строфі періодом з складнопідрядних речень. Така динамічна форма передачі настрою цілком відповідає змістові зображуваних подій. В ній органічно зливаються і розмір вірша (п'ятистопний ямб), і урочистість тону розповіді, що інколи, як у симфонії, обривається короткими ударами відповідного музикального інструмента, і лексика, і композиція, і вся система образного осмислення та відтворення явищ природи. Засоби підсилення емоційного звучання образу бурі тут різноманітні, прості і дохідливі.

В створений образ, у висловлену думку читач вірить, емоційно їх сприймає і довгий час перебуває під їх враженням.

Не менш яскравою у цьому відношенні є й поезія «Весняний дощ». Читаючи цей невеликий твір, і зором і слухом вловлюєш картину природи перед грозою: ось темні хмари сповнюють нічний простір, темна ніч, що символізує пансько-шляхетську дійсність, поступається перед стихійними силами природи, які несуть оновлення всьому живому на землі. Ось поступово легенький повіт вітру переростає в грізного «грому вихор», від якого дрижить земля, в «заграву тисячних вогнів», в «гогот сурми сірих хмар». Виразно відчуваєш перші краплі рясного дощу, а потім зливу, що цілує землю, дерева, «освіжує зелений світ зеленим запахом весни». В цій поезії прийом паралелізму забезпечує порівняння життєдайного дощу-зливи, що «оновить землю», наповнить її «запахом весни», з оновленням людей. Тут уже прямий натяк на революцію, сили якої змальовані в образі хмар, грому.

Гарне враження справляє цей вірш через своєрідну музикальну будову строфи, рядка, емоційну фразу

з складних речень з багатьма однорідними членами, що створює поліфону звучання:

...Урвався з хмари сірий пас,
упав на землю і приліг.
З розумним хлопотом хлюп-цят
об землю раптом ляснув дощ,—
заговорила хмари гуц
машинним грюком коліщат...

У віршах Мирослави Сопілки на робітничу і селянську тематику відсутня найменша поза, метушливість, пишномовність. Вони загалом природні, як розмова хліборобів, що повернулись вечором з поля, чи лісорубів після важкого трудового дня; словом, людей, які добре знають ціну хлібу, праці, людській радості й горю. При цьому поетеса прагне (хоч і не завжди результативно) скупими художніми засобами передати рух людської душі, її біль і тривогу.

Свідки тому — вірші «Рубачі», «Передновок», «До сонця», «Осінь», «Напровесні» та інші. В цих творах поетеса змальовує тяжке становище західноукраїнських трудящих, вона бачить, як «плачуть матері убогі» і від тягарем злиднів і безправ'я, як «ковтає в'язнича брама» повсталих («Передновок»), як, прибиті турботою і горем, стискають кулаки лісоруби («Рубачі»). В душі поетеси повстають ненависть і огида до «насильства, кривди й зла», до тих, хто наживається на горі людей. І слова її стають бойовим закликком до повстання:

До бою готуйся, трудяща бідното!
Повис-бо над нами час сніжних завій,—
до бою готуйся, за хліб наш щоденний,
що вкрав нам вельможний глитай-лиходій...

Одне з провідних місць у названих віршах займає також тема праці. Поетеса розуміє, що творці земних благ — селянин і робітник. Водночас творці цих благ живуть в злиднях і політичному безправ'ї. Ось чому тема

праці пабувае в цих творах зовсім інших відтінків, стає темою соціальних протиріч, темою захисту прав трудящого люду, нарешті, темою революційної боротьби. Поетеса з незвичайною повагою і високою гордістю говорить про своїх героїв — людей праці, «дітей від плуга і молота», вона з любов'ю змальовує простих і змучених трудівників, показує їхнє духовне зростання, їхню жадобу до революційного оновлення світу.

Яскравим доказом цього є вірш «Осінь». Основна риса твору — конкретність зображуваних подій і явищ. В емоційно забарвленій картині читач раптом зустрічає яскравий образ «задумливої осені» («у сірій спідниці, у жовтім кафтані, у сивій хустині довкола чола»), яка насторожує його, настроює на щось сумне і безвихідне. І справді, за «задумливою осінню» має прийти голодна для робітника й селянина зима. Вводить поетеса і образ «вітру», що глумиться над працелюбністю простих людей, висвистує робітникам жакливі й дикі пісні, а також образ сонця, яке підказує трудящій людині вихід з важкого становища.

— Земля зародила для всіх однаково,—
промовило сонце, всміхнувшись з-над хмар,—
Додолу, додолу усе непотрібне!
Трудящий народе, землі володар!

Поетеса різко засуджує експлуататорські класи, які присвоюють собі багатства, створені руками трудящих. Всі багатства повинні належати тим, хто їх творить,— такий логічний плін роздумів поетеси.

В поезії Мирослави Сопілки часто зустрічаємо фольклорний образ сонця — джерела життя, сили, краси й натхнення. Йому, животворному і вічному, присвятила вона вірш «До сонця», що в якійсь мірі нагадує відому поезію І. Франка «Земле, моя всеплодющая мати». Франко звертається в цій поезії до рідної землі, черпаючи в ній сили і снагу. Поетеса просить сонце дати їй «силу

до праці», «скріпити в одчаю охлялу душу», послати «творчі цілющі лучі», щоб стати «за людське горе і терпіння». В творі викладена естетична програма письменниці: сили їй потрібні, щоб боротись з людським горем, палкі слова, щоб розбудити зневірених, вогонь, щоб ним «пісню налити», а з піснею іти на «поміч добрим, злим на загладу». Щоправда, деякі образи («охляла душа», «зневіри глуша») в цій поезії звучать дещо абстрактно, загально.

Вірш «До сонця» відзначається публіцистичним пафосом, побудований у формі розгорнутого риторичного звертання. Революційне звучання вірша підсилюється особливостями його ритміки, мови та іншими художніми засобами. Ритм поезії бадьорий, поривчастий, бойовий, розмір — п'ятистопний ямб. Напруженість підкреслюється алітераціями, які утворюються із звука «р».

Сонце!

животворяще природи слово,
ти гігантична вогненна брило...
заграє пісня, як струмінь в кручі...
на струнах арфи вітру Еола...

Енергійність ритму досягається широким використанням лексичної анафори, кількаразової цезури, вживанням наказових форм («пошли», «нехай летять», «хай іде» тощо). Наступальному звучанню вірша сприяє і застосування контрастних антитез: «животворящому сонцю» протиставляється символічний образ «тьмяної глуші», «добру» — «зло» тощо.

До речі, значна кількість поезій Мирослави Сопілки побудована на поширеній в 20—30-х рр. в західноукраїнській пролетарській літературі (згадаймо хоча б твори В. Бобинського) поетичній антитезі. Поетеса вдається й до розповідної манери оповіді, уникає по можливості розтягнутих речень, полюбляє сконцентровану думку, наповненість кожного слова певним змістом. Тому сюжет

її віршів, переважно ліро-епічних, розгортається швидко і в останніх рядках виливається у виразно сформульовану кінцівку, яка підсумовує течію думки чи з'єднує контури певної картини. Ось яскравий приклад із вірша «Рубачі»:

За що працюємо? — питає всіх Максим.—
Чого злиднюємо? Подумаймо над цим...

Тут нема прямих революційних кличів, але є підведена до висновку думка про необхідність знищення несправедливого ладу, висловлено почуття ненависті до експлуататорів.

У доробку Мирослави Сопілки є ряд поезій («Карпати», «Перемога», «Осінній дощ», «Весняний дощ», «Травень» та інші), що належать до так званої пейзажної лірики. Картини природи в цих віршах оригінальні, в них — частка душі поетеси, відображення її особистих поглядів на життєві явища. Пейзажі Сопілки реалістичні, часом аж до етнографічної точності, але не декларативні: вони зігріті сильним внутрішнім почуттям. Органічне поєднання в пейзажному малюнку етнографічної точності з сильним струменем ліризму, з любов'ю до трудової людини, яка живе, горює серед природи, — взагалі є однією з істотних ознак творчої манери поетеси.

Характерний з цього погляду вірш «Карпати». В ньому поетеса — чутливий і глибокий лірик. Вона не збивається на манівці безпредметного тужіння, сентиментального зітхання. У вірші живуть неспокій і тривога за долю трудящого люду. І предковічні гори дишуть тими радощами і надіями, що й ліричний герой, ділять його болі й горе. В описі прикарпатського села поетеса надзвичайно дбайлива в художніх деталях:

Біля підніжжя гір,
там, де кінчиться ліс,
розкинулись хатки
купками птичих гнізд.

У тих кублах, в тих вертепах
бойки злиднями живуть —
жовті з голоду, аж чорні,
при роботі спини гнуть.

Це, до речі, теж одна з характерних рис її творчого почерку. Мирослава Сопілка майже ніколи не починає своєї віршованої розповіді скристалізованою думкою, ідеєю, роздумом чи філософським узагальненням. На першому плані в поетеси — конкретна картина.

Улюблений метод Мирослави Сопілки в будові вірша — це безпосередній перехід від конкретного поетичного образу, картини до узагальнення, причому це узагальнення, хоч і підготовлене всім попереднім викладом вірша, майже завжди несподіване, хвилююче. Такими й є кінцеві строфи другої частини вірша «Карпати», де йдеться про титанічні сили простого люду, що вже піднявся на боротьбу. Майбутнє народне повстання подане в образі весілля.

Заливаються Карпати
шумом божевілля:
гей! готуйтеся, долини,
з нами до весілля.
Десь чути гул і метушню,
страйкують робочі люди,—
дзвонить ручай пісню нову:
весілля чудне в нас буде...

Підуть в танок легіні всі
під клич нової трембіти,—
загомонять гострі пісні,
аж гори будуть гриміти.

Боротьба з панами буде жорстокою, тривалою, але тільки по ній люди збудують новий лад, «нову хату», з якої дротяними віниками виметуть сміття — насильство і неволю.

Ідейно й тематично друга частина названого вірша зв'язана з поезією Шевченка. Вплив великого Кобзаря тут не обмежився вибором теми й відомих образів («но-

вої хати», «дротяних вішків»), революційним тлумаченням явищ і фактів, а й позначився на характері оповіді, на манері створення образів, на мовно-стилістичних особливостях вірша тощо.

Матеріал творів Мирослави Сопілки 30-х років — переважно боротьба трудящих західноукраїнських земель за возз'єднання з Радянською Україною, духовний світ борця-революціонера, викриття білопольського окупаційного режиму та діяльності українських буржуазних націоналістів. Всі теми й образи нерозривно зв'язані з найголовнішим — революційно-визвольним рухом, його розгортанням і перспективами. Нічого для поетеси не існує окремо від нього, навіть дуже інтимні переживання горять відсвітами його заграв. Збагачується і художницька палітра поетеси, система вольових ритмів, тропів, асоціацій. Політичний факт, подія подаються не безпосередньо, а через настрої, вони в самому русі емоцій. Так написані не тільки «Рейки», «Роботящим рукам», «Спів машин», «Про що співають солов'ї», але й «Недуга», «Травень», «Колисанка». Герої з названих творів мали своїх прототипів, змальовані події взято безпосередньо з життя. Так, відвідання Львівського депо, де сотні робітників працювали біля верстатів, дало матеріал для вірша «Спів машин», пережиті труднощі 1928—1930 років вилились у віршах «Недуга», «Карпати», «Зима». Віршеві «Працюючим рукам» судилося стати етапним. Головний образ твору — образ трудового народу. Побудований вірш, що явно наслідує Шевченкову поезію «Роботящим умам...», за принципом контрастного протиставлення. Світу експлуататорів, «грабіжним кігтям» протистоїть світ «жилавих рук мозолястих», які покликані знищити кривду, зло і «обновити землю». Поетична антитеза проймає всі лінії вірша — суспільну, етико-моральну та інтимну. Вона надає творові політичної гостроти та публіцистичної пристрасті. Викриваючи капіталістичний світ, поетеса вдається до загострення образів, до викінченої гіперболи

та їдкою сарказму. Коли ж йдеться про «роботящі руки», то переважають теплі кольори, лірична схвильованість і закличні, маршові інтонації. Як і більшість творів Сопілки, цей вірш написаний ямбом. Спокійний розповідний тон на початку твору змінюється на гнівний, коли поетеса розповідає про злочини «людських п'явок» — панів. Мова вірша багата і образна. Ось чому він зайняв одне з помітних місць серед кращих поетичних творів пролетарської літератури Західної України. Гіперболічні та умовно-символічні образи надають йому могутності і перспективності. В ньому звучить тверда віра в перемогу народу:

Жилаві руки мозолисті
кігтям грабіжним вчинять суд...
Обновлять землю і врочисто
свободи прапор вознесуть.

Великим пафосом утвердження безсмертя діянь народних насажені й вірші «Рейки», «Спів машин», «Про що співають солов'ї» тощо. В цих творах Мирослава Сопілка плідно використовує шевченківські традиції. Вона звертається, зокрема, до прийомів персоніфікації, контрастного зіставлення, протиставлення двох світів.

У названих творах знайдемо й ще одну рису поетичного стилю Сопілки. Це прийом ліричної розповіді, пристрасного звертання до уявного слухача, звертання до ровесників і до майбутніх поколінь, нагадування їм про тяжку боротьбу і незабутні жертви.

До розглянутих вище творів примикає і вірш «Два листи», опублікований вперше у п'ятій книзі «Вікон» за 1932 р. Безпосереднім приводом до написання «Двох листів» була чергова підлість українських буржуазних націоналістів: на початку 30-х років вони допомагали білопольській адміністрації в проведенні репресій в Західній Україні.

Твір є, власне, невеликою поемою з багатьма відступами від основної сюжетної лінії. Кожна з частин поеми

(листи роз'єднаних кордоном сестер) сприймається як самостійний в ідейному й художньому відношенні твір. Але внутрішній зміст, пафос викриття та утвердження об'єднують їх між собою, відповідають основному прийому — чітко вираженій антитезі. Від конкретних фактів з життя двох сестер поетеса приходять до певних суспільних узагальнень: новому життю на Радянській Україні («новий, великий хаті на вільно-широкому полі») Мирослава Сопілка протиставляє рабське існування трудящих на окупованих польською шляхтою західноукраїнських землях.

Однією з причин тяжкого становища трудящих в Західній Україні, засвідчує Мирослава Сопілка, є підступна діяльність українських буржуазних націоналістів, які в години народних випробувань допомагали польській шляхті тугіше затягнути зашморг на шиї своїх земляків. Викриває поетеса і реакційну роль релігії:

А дядько, з обличчям старої сови,
ще й хрестик на чорнім шнурочку
повісив на шию і благословив,
і миром намазав сорочку.
І вперто над вухом крєктав він мені:
«Трудися і будь богомільна!
Чіпець цей від бога є даний тобі,—
скидати з голівки не вільно!»

З кожною строфою викривальний пафос другої частини твору зростає. Міцніє й переконання поневоленої дівчини в кінцевім результаті її боротьби:

Розіб'ю кубло це... на дрантя пірву
очіпок і стрічечки сині!..
На зустр'ч до тебе над річку, у луг
я вийду в червоній хустині...

Бойовий, наступальний характер, прозорість метафор, свіжість порівнянь, композиційна компактність — все це визначає силу художнього впливу поеми. Особливе значення в ній має авторська присутність, оте ліричне «я»,

що весь час зливається з загальним громадським «ми». Ці риси роблять цей твір політично гострим в боротьбі з українським буржуазним націоналізмом.

Є в поетичному доробку Мирослави Сопілки і твори, присвячені кривавим подіям в Західній Україні 30-х років («Горить», «Держава білого орла», пролог до поеми «Балада»). В них — і цокіт кінських копит, і свист нагайок поліцаїв, і передзвін багнетів уланів, і кров їхніх безневинних жертв. Знайдемо тут і ніжні, щирі рядки, подаровані поетесою загиблим, і образи суму, жалоби, роздумів над смертю борців за Радянську владу. І над всім цим панує мажорний мотив — нездоланність народу в його боротьбі за визволення:

Та раптом загін зупинивсь на горі,
зброя важуча, як одблиск, заграла,
то кинула одблиск холодна заграва:
знову позаду маєток горів...

Виступила поетеса і в гумористично-сатиричному жанрі, надрукувавши польською мовою вірш «Przysłowia» («Прислів'я»).

Вірші Мирослави Сопілки 1930—1932 років багаті проблематикою, широкою гамою почуттів і настроїв. У кращих з них поетеса висловила свою думку стисло і чітко, уникаючи зайвих подробиць. Хоч, щоправда, серед них є й такі («Недуга», «Перемога»), в яких помічається деяка технічна невправність, ритмічний перебіг тощо.

Відома Мирослава Сопілка і як прозаїк. Її «провінційний репортаж» «Про затишне місто Забобонники» друкувався в перших шести книгах «Вікон» за 1931 р.

Дія у творі відбувається в західноукраїнському провінційному містечку. Оповідь веде Іван Батіжок. Весь твір нагадує розгорнутий лист з типовим початком («якщо ви, дорогенькі, думаєте собі...») і закінченням («зостаюся з товариським привітом»).

Така безпосередність звертання до читача (співрозмовника) дала можливість «заглянути» в усі куточки

громадського життя містечка, кинути ширший погляд на становище різних верств населення. Ось як змальовано картину загального вигляду містечка: «...І плоти у нас такі, як на селі, і болото та ями, і баюри по вулицях такі ж самісінькі, а може, ще й гірші, але є й тротуари по деяких вулицях, є й ліхтарні і багато дечого іншого, чого на селі, певнісінько, нема. Тротуари, щоправда, не з каміння, а з дощок та вузесенькі такі, що дві людини в парі ніяк не перейде, тільки треба йти так, як то кажуть, гусаком. А як ідуть люди одні напроти других, то одні тротуаром, а другі — болотом, бо тротуар є лише по однім боці вулиці. А ліхтарень — на кожній вулиці одна. І світять деколи. Отак, приміром, на різдво, на Новий рік, на великдень, і в день третього мая...»

Замість шкіл, культурно-освітніх закладів у містечку кільканадцять ресторацій, коршем і пив'ярень, а ще... церква, костел і божниця. Щоправда, є в Забобонниках і школа — шестикласна повшехна (народна), що містилась в трьох старих халупах, в яких колись проживали родини наймитів графів Гловінських. Ці будиночки знаходились біля самісінького ринку. А тому в суботу кожного тижня школа не працювала через гармидер на ярмарку.

Говорить Мирослава Сопілка й про робітників, бо в Забобонниках є аж три фабрики: фабрика цегли, фабрика дощок, фабрика тютюну. Ті робітники, що працюють тут, живуть в жахливих умовах: в «їх хатах — біда, аж чорно, боргів по вуха, що як подумати про все, то одуріти можна». Тому не дивно, що частина робітників заливає горе в пив'ярні Шльомки Заглоби чи Йойни Путькалеса. А на тих, що читають газети й книжки, що дбають про професійну робітничу організацію, про боротьбу з визискувачами, є поліція, прокураторія і суд. А ще різні буржуазно-націоналістичні організації, які допомагають поліції ширити наклепи на молоду Країну Рад.

У репортажі (точніше, хронікальній повісті) викрито підступну діяльність буржуазних націоналістів, показано їхнє звиродніле обличчя, облудну сутність. Розповідаючи про культурно-освітнє життя містечка, Мирослава Сопілка зупиняється на діяльності різних націоналістично-культурницьких організацій, товариств, аматорських гуртків, звертає увагу на те, що членами їх були переважно пани, куркулі і їхні діти. Керували такими організаціями попи, адвокати, урядові службовці.

Письменниця дає влучні характеристики таким «керівникам», наводить яскраві портрети і деталі, добирає відповідні прізвища. У творі діють нотар Правицький, адвокат Шкіролупський, піп Колтунович, майстер Копитко, багатий газда Тимко Галапас. Це вони і їм подібні ставленики буржуазно-націоналістичних партій намагаються утримати в містечку темноту, забобони, поширюють релігійний дурман, страх перед богом, паном, урядом. Це вони виступають проти передових робітників, бо вбачають в їхній діяльності загрозу своєму пануванню. Звідси зрозуміло, чому в бібліотеках націоналістичних товариств відсутня прогресивна література, передова періодика. Подавши виразну картину життя в затхлому і темному містечку, де панують поліцаї, попи, знахарки, ворожки, бруд, злидні, хвороби, Мирослава Сопілка показує, що серед цього мороку, білопольського та буржуазно-націоналістичного засилля пробились до життя і вже міцно пустили коріння нові сили. Це — комуністи. Вони — серед робітників цегельні, тартака, серед робітниць тютюнової фабрики — скрізь, по курних робітничих хатах.

Твір складається з окремих частин, зв'язаних між собою спільним ідейно-тематичним спрямуванням. Крізь легкий гумор пробиваються їдка іронія там, де письменниця оповідає про білопольські порядки, гіркота і сум, де говорить про народні страждання.

Мова твору багата, побудована на народній основі. Виклад явно стилізований: тут і діалектизми, і жарго-

нізми, і речення, пересипані народнопісними тропами, приказками, анекдотами, каламбурами тощо. Не дивно, отже, що «репортаж» Мирослави Сопілки знайшов широкого читача і був свого часу схвально зустрінутий критикою.

Літературна спадщина Мирослави Сопілки невелика. Та все ж в міру своїх сил, уміння і обдарування поетеса служила справі визволення західноукраїнських трудящих з-під гніту польської шляхти і «своїх» панів, справі возз'єднання всіх українських земель в єдиній Радянській державі.

Микола Дубина

ПОЕЗІЇ

ПРОЛОГ ДО ПОЕМИ «БАЛАДА»

Галичино моя кохана...
чого так люблю я тебе?
Чого на кожний спомин туга
у серце полумінь кладе?

Моя Західна Україно,—
смаглява від палких вітрів,
повстань і страйків,— багровієш
в огні жорстокої борні.

Розтанцювалась біла Польща...
росте сваволя, мов дурман,—
на твоїй спині панський чобіт
вистукує гидкий канкан...

До танцю у тривожні сурми
всесвітній грає капітал.
У масці ангола спокою
воєнний строїть карнавал.

Шикую панство танок смерті...
скрипить, мов шибениця, сміх;
а криза у долоні плеще
і підриває ґрунт з-під ніг.

Продукцію копичить в гори,
на річки зиску стелить гать.
А панство шворкою локавту
престиж свій хоче врятувать.

Трудящим петлю безробіття
на шию кинули пани,
кістлявий голод зашморг тягне,
розпука сипле стусани...

Розтанцювалось панство сите,—
тече в кишках лінивства жир.
Замало місця їм, тож швидше
готують знов кривавий пир.

Гармати, танки, мов роялі,
замість парфум — трійливий газ;
на закуску крові і м'яса
забаглось їм з трудящих мас.

Дратує панські хижі ніздрі,
вночі зганяє сон з очей.
Пролетар'яту батьківщина
вогнем жадови їх пече.

Зробити б наступ і здобути
нові простори для «гулянь»...
З лиця землі зітерти владу
робітників й селян.

Даремні мрії і бажання,
даремний гострий апетит...
Поломить панство свої зуби,
язик у шлунок полетить...

Об землю міцно у напрузі
всесвітній сперся пролетар
і молотом страшного гніву
досвідчений несе удар.

...Моя Західна Україно,—
смуглява від палких вітрів,

повстань і страйків,— багровієш
в огні жорстокої борні.

І день за днем іде уперто
вперед до ясної мети...
Хоч тіло все стікає кров'ю,
хоч важко в ланцюгах іти...

Щодень, щоніч у моїм серці
колюча туга чеше кров,—
ворушить в нім бурхливі струни
і гострить, мов кинджал, перо.

А як надійде день останній
печалі, горя і страждань,
коли блудним вогнем-війною
востаннє ригне панська твань,—

перо заміню на рушницю
і в шум грози піду на бій,
щоб в зливій боротьби втопити
мій накипілий гнів і біль!

1932

В ЦЕРКВІ

На службі божій в неділю рано
людей у церкві глітно, аж тьмяно.
Піп коло вітваря править, ходить,
дяк аж заходиться — співи виводить.
Люди всі розставлені на місцях своїх,
щоб у сумішці випадком не скоївся гріх.

Попереду коло царських врат
маленькі дівчата і хлопці стоять
і пустують, і сміються, скільки лиш
удасться:

Олесю за хустину смикає Настя,
Маланя з Ганею щось шепоче,
Микольцьо Ксеню в шию скобоче,
Михася в потилицю штовхнув Гриць,
аж той захитався та й упав ниць...
Діти в сміх... Вмішався паламар між них,
насварив, нагрозив, — і гамір затих.

Проти іконостаса з одної сторони
рядами аж до входу стоять мужчини,
по другій стороні жіночий рід —
всі посортвані як слід.
(Хоругви тримають сортвані дівчата:
з бідною бідна в парі, з багатою —
багата).

Попереду дівчата гарно вбрані.
Дивиться Оленка на спідницю Парані

і думає: «Оце матерія погана,
колір заблідий і, мабуть, дуже тана*».

Катря на Мотрю завертає очима
і щось до Гандзі шепче Мотрі за плечима.
Маруся оглядає довкола Горпину
і шепче їй до уха: «Гарну маєш хустину».

Далі на парубків спозирають нишком
і щось шепчуть і сміються тишком.
Парубки, усміхаючись, моргають бровами
і до дівчат попід ноги кидають шапками.

Молодиці моляться щиро, набожно,
притім розглядаються довкола осторожно.
Одна на другу крадьком спозирає...
Явдоха Ганну тихенько питає:
«Чи чули ви, кумо, що у Максима
уже дев'ята вродилася дитина?» —
«Але? Та що кажете?» — дивується одна.
«Та бігме!.. присяй богу...» — аж божитья
кума.

До Магдалини шепче Мокрина:
«Чули ви, кумо? Війт женить сина...
Замуж віддається Ксенька Павлова,
та, що має очі й живіт, як корова».

І далі знов шепчуть молитви,
звертають набожно очі догори.
А попід стіну в лавках старі баби
сидять, поморщені, мов сушені гриби,

* Дешева (польськ.). Тут і далі примітки
упорядника.

сплять і дрімають, киваючи головами,
із складеними набожно на грудях руками.

Молодші газди стоять поза парубками,
підспівують за дяком різними голосами,
(кожний на лиці поважну міну має,
декотрий з них ревно і щиро позіхає).
Жінки потрохи співати їм помагають,
мов розстроєні скрипки за ними
підтягають.

Попід стіну в лавках стоять куркулі,
гордо та пишно носи та пики надули.

1928

СОН ЧОРНОЇ НОЧІ

Був серед міста широкий майдан.
Стояв на майдані вогнистий аероплан.
Довкола його чорна товпа людей
споглядала цікаво на літак чудний —
самі пани в блискучих циліндрах,
з золотими ланцюгами на грубих животах,
попи, ксьондзи, рабини у ризах
з євангелями і торами в руках.

А цей дивовижний аероплан
був прикрашений мертвецькою головою.
На ньому стояла баба-великан
з розпущеною на вітер косою,
прибрана стяжками та стрічками
кольору всіх націй на землі,
з жорстоким усміхом, з очима-колючками
і з зморшкою грізною на чолі.

Промовила вголос, мов заграла трубою:
«Вітаю вас, панове, вітаю!
Чула, що дуже тужите за мною —
прилетіла відвідати вас з далекого краю,
я — Війна! Стара й знайома вам кумася...
Як вам живеться, рада б я знати —
от із вірним товариством трохи пройшлася,
бо кортить мене знов у вас погуляти...»

Десь з-під ніг її на ці слова
виринули три постаті огидні:
одна, мов тінь вечірня, довга і тонка,
очі в неї вип'ялені, людоїдні,
гострими іклами шкірилися зуби.
«Я — Голод!» — крикнули її слиняві губи.

Коло неї друга, ще страшніша,
бридка, вонюча, мов відьма-чортиця,
з зором, мов гадюка найлютіша.
«Я — Пошесть,— прошипіла,—
стерезіться».

А третя позаду костуха-сухоребра,
посміхаючись криво, стояла з косою.
«Я — Смерть! — сказала.— Я добра!
З терпінь визволю всіх, навіки успокою».

«Ну, що ж? — спитала знов Війна.—
Як надумались? Як рішились?»
Підступила ближче пузата товпа,
всі животи втягнулись, всі голови
вклонились:

«Вітаєм тебе, честь тобі і слава!
Ми раді тобі, добродійко ласкава...»
І скаржились Війні пани товстенькі:
«Майна замало маєм, довгів забагато,
витрати завеликі, прибутки замаленькі,
ще й мотлох бунтується завзято!
Та маємо надію, що ще себе врятуєм
від криз, анархій і клопотів всіх
при допомозі твоїй... І мотлох нагодуєм,
і тих проклятих, що бунтують їх.

І все, що треба, ми приготували:
гармати, літаки і газу трійливі,
лише спосібної хвилі будем ждати,
щоб вас запросити, гості наші милі».
«А маєте людей?» — Війна запитала
і зареготалась, аж земля задрожала.

«І люди є, — пани відповіли, —
всі ті, що нам вже надоїли
своїми скаргами й наріканням на нас,
підуть тобі на жертву в слухний час!»

«А вам, отці преподобні, чого треба? —
до чорноризників звернулася Війна. —
Хочете вислати своїх овечок до неба?
Чи ж вже обстригли всіх дотла?»

«Справедлива кара божа за гріх! —
Душпастирі смирно відказали. —
Не можемо ми стригти овечок своїх,
бо безбожні й непокірні стали.
Та щоб викоренити антихристів,
треба їх за гріхи покарати:
всіх непокірних атеїстів
до пекла на саме дно післати!
Ворогів наших ти суворо карай,
а ми відправимо молебні в церквах,
щоб бог нам дав на тому світі рай,
а покірним овечкам царство в небесах!»

Страшні постаті з утіхи скажено завили,
загримів несамовитий аероплан —
раділи чорні духи, що пролетарів
засудили...
втім зникло все... лишивсь пустий майдан.

Прокинулася я, протерла очі —
пропав від мене страшний сон.
Тільки темрява чорної ночі
настирливо гляділа на мене з вікон...

1928

БУРЯ

Лютує вихор, скаженіє...
Тремтить, в поклоні гнеться ліс...
У полі з жаху жито мліє,
щоб граду-тучі не надніс.

Дрижать в ставах зелені води,
б'ють хвилями об береги,—
як заховатись в час негоди,
щоб греблі встояти могли?

Геть від заходу виповзає
вал грізних олов'яних хмар...
курява землю покриває,
холоне, гасне сонця жар.

Пливуть струмочки й шепчуть тихо,
товчеться вітер не на жарт,
ой, буде погань, буде лихо,
він повинь стягне нам на карк...

Гей, вже клекоче грім у горах —
це хуртовини грізний знак,
поллеться злива в гірських зворах,
води на млин не буде брак!

Позір! Всі низові потоки,
поглиблюймо своє русло!
Щоб в наші йшла вода лотоки,
щоб всі колоди рознесло!

1928

ЗИМА

I

В лісах і серед піль,
по селах і містах
гуляє заметіль,
вітер шумить.

І виє, як ведмідь,—
казиться, як фашизм,
як шовінізму їдь —
хмара мовчить.

Німий, холодний сніг,—
як летаргічний сон,
як судорожний сміх,—
землю зборов.

Мороз, влізливий гість,—
колючий, як багнет,
як поліційна злість,—
світ проколов.

З розпукою в очах —
як безпритульний пес,
як змерзлий хворий птах,
йшов чоловік,

втомився і знеміг,
голодний і слабкий,
тягар озяблих ніг
ледве волік.

Все місто він зійшов,
і вчора так ходив,
і завтра піде знов —
праці шукав;

По вулицях усіх,
по всіх закутинах
топтав скрипучий сніг,
всюди питав.

Та всюди чув одно:
«Немає місця тут,—
не треба вже давно...»
горе-біда...

Розпука, жаль і лють,
бо ген, за містом, там
в хатині діти ждуть...
хліба нема.

II

Кладеться сніг біленький
на голих дерев віти,
а на вікні сивенький
мороз малює квіти.

В горищі вітер плаче,
неначе звір голодний,—
товчеться злісно, скаче,
скидає сніг холодний.

У хаті студінь, холод,
журба снує химерна,
і сум тяжкий, як молот,
товче тривоги зерна.

А в закутку на ліжку,
під купою лахміття
від зима терпнуть ніжки
худим, безкровним дітям.

Маленькі оченята
заблисли сліз росою,
на лаві сидить мати,
пригнічена журбою.

Сидить вона і шиє
паням суконки модні,
в ній серце з жалю ние,
що дітоньки голодні.

Роботи небагато,
за безцінь треба шити,
а той якийсь податок
все треба заплатити.

Раз, як грошей не було,
щоб «зарібковий» дати,
два тижні не минуло —
прийшли вже фантувати.

Того, що їй остане
з дрібного заробітку,
на бульбу ледве стане,
а на омасту — рідко...

Щоб бульбою пісною
не подавились діти,
щодня їм варить каву
із пряженого жита.

А щоб ту чорну каву
смачніше було пити,
купує сахарину,
щоб хоч засолодити.

А решти спеціалів,
як цукор, хліб і масло,
давно вони не мали,
й купить немає за що...

Обтер руками очка
хлопчина п'ятилітній,
зіщуливсь, як горобчик,—
сумний і непривітний.

«...Чого ж це, мамо, божко
із нами так лукавить?
Не дасть нам хліба трошки,
ні молочка до кави?»

Бабуся ж нам казала,
що бозя все це має
і святим Миколаєм
між діти розсилає...

Чому ж до нас не прийде
святий Микола, мамо?
Вже був у всіх сусідів —
до нас і не заглянув...

Я бозі так молився,
просив його так гарно...
На небо все дивився
і ждав я... та надармо...»

І хлопчик гірко плаче —
закрив лице руками.
З даху вітрище скаче
і шпурає снігами.

Всміхається зловісно
на стінах вогкість сива.
Мороз на шибках блиснув
сріблестими очима.

Зітхнула важко мати,
глянула на хлопчину.
І стала потішати
заплакану дитину:

«Не плач, мій синку любий,
і не молись ніколи.
Нема для бідних бога,
ні свята, ні Миколи!

Лиш для багатих, синку,
бог добрий і привітний.
Ми бідні, знай, дитинко,
ще й тато безробітний.

Не плач. Не все ми будем
голодні і нужденні,—
колись і ми здобудем
для себе хліб щоденний.

Ще сонечко заблисне
і нам над головами.
Біда, як лід, розкрисне
під нашими руками!»

1928

Старий, дрімучий ліс, столітній темний бір,
на синім тлі небес, в контурах чорних гір
веде розмови з вітром.

У лісі тім вовки ганяються не раз,
а крикання ворон в морозний прикрий час
дражнить лисицю хитру.

День у день там чути стук, лунає лускіт, крик,
та це байдуже всім, бо кожний вже привик.

Робота йде в розгарі,—
рубають люди ліс, пішли сокири в рух,
стинають грубі пні, тріски летять, як пух,
тріщать старі конарі.

Хоч вітер б'є в лице, на спину сипле сніг,
мороз чіпаєсь рук, втискається до ніг —
робота не вгаває:

один рубає-тне, пилує товстий пень,
а другий знов гілля стинає цілий день,
тамтой у стіс складає.

Посеред пнів, трісок — червоний, не страшний,
горить міцний вогонь, з'їдає хмиз дрібний
і теплотою дише:

як радість, як життя, вогню так милий дар
його чарівний блиск, його полум'я, жар
в морозні дні у лісі.

Він праці щирий друг, pomoже радо всім,
весело іскриться і ткає сірий дим,
озяблих підбадьорить;
зогріє в жилах кров сков'язлих рук і ніг,
він гріє страву всім, з одежі сушить сніг —
і з вітром щось говорить.

Дрібне гілля, тріски покрили цілий зруб,
від ударів сокир хитнувся старезний дуб,
ось-ось впаде — за хвилю...

Дожив свого віку, пора лягти йому.

«Ану його ще раз! ану його! ану!

Тікай мерщій, Василю!»

Зашпотався Василь ногою за пеньок,
підстрибнув і упав... Ой, якби ще хоч крок...

Втім дуб на землю гепнув...

Здригнулася земля, аж гахнув з дива ліс,
жахливим гомоном у нетрі крик поніс —
вогонь щось гнівно шепнув...

Лежить поламаний, конаючий Василь...

Під ним на снігу кров, обличчя корчить біль,
в очах печаль від муки...

Схилилися над ним його товариші
з сльозами на очах, з стражданням у душі
німіють від розпуки.

Нарешті обізвався старий рубач Охрім:

«Ой, так-то в праці, так... ще й в поспіху таким
нещастя все буває...

Той ноги поломив, той шкіру обдер з рук,
а той розчавлений конає серед мук...

От що з роботи маєм!..

А як нам за наш труд наші пани платять?
Гаруем як в смолі, аж з нас тріски летять,
ліс нищимо завзято.

Наш заробіток нам не вистача на хліб...
І пеклом по смерті нам в церкві грозить піп —
і тут життя прокляте».

«Зате панам тут рай,— заговорив Іван,—
тамтого тижня знов пристрелив жінку пан,
бо несла ріща з лісу...

Пани цілі ліси чортзна-куди везуть,
а нам від студені дітиська в хаті мруть,—
де ж правда тут до біса?»

«За що працюємо? — питає всіх Максим,—
чого злиднюємо? Подумаймо над цим...

Ось факти нам говорять:
щоб скоро наповнить буржуям касу вщерть,
собі ж за це придбать каліцтво або смерть,
родині більше горя...»

1929

ПЕРЕДНОВОК

Сіріє безбарвно природа,
як схвороване обличчя,
хімерна весняна погода
то сумує, то сміється.

Поблідла небес порожнеча,
сонце дивиться з-за хмари,
а зимний вітрище женеться,
замітає тротуари.

Розцвілася цвіль у сутеринах,—
треба вікна відчинити,
в кімнату у ранніх годинах
свіже повітря впустити.

Сидять на вікні кволі діти,
дожидують тата, мами...
танцює на вулицях вітер,
сипле в вікна порохами.

Крадькома з-за хмар непомітно
сонце кидає проміння —
на площі худі безробітні
сновигають, наче тіні.

Знімається крик розпачливий:
«Дайте праці! Дайте хліба!»

У відповідь рев пронизливий:
«Розійтися, непотріби!»

Шаблюки і кінські копита
б'ють голодних по головці,
у в'язниці вже брама відкрита
і ковтає вивротовців...*

.

У лісі глухо, мізерно,
хмара снігом потрясає,—
беззуба погода химерна
на світ зизом спозирає...

У полі голо, порожньо —
зеленіло б веснувати,
якби так не дихав морозно
той вітрище біснуватий!

В селі у розкислім болоті
бродять діти босоногі,
в хатах у щоденній турботі
плачуть матері убогі...

Бо хліба давно вже не стало.
Голодують бідні люди.
Картоплі у ямі так мало,
лобода не скоро буде...

Податки і драчки, лихварі
йдуть останнє фантувати —
і з ними, як кара, у парі
ще й хвороба лізе в хату...

*. Революціонери (польськ.).

Знущається доля проклята,
ой, халепа ж мужикові!
Ні сіяти чим, ні орати,—
в хаті голод, передновок...

1929

ДО СОНЦЯ

Сонце!

животворяще природи слово,
ти гігантчна вогненна брило,
палких проміннів чудесна мово,
благонадійна космічна сило.

Сонце!

тебе я славлю, тебе кохаю,
твое обличчя я в серці ношу,
тобі поклонну пісню співаю,
у тебе сили до праці прошу.

Сонце!

скріпи в одчаю охлялу душу,
пошли їй творчі цілющі лучі,
нехай у тьмяну зневіри глушу
заграє пісня, як струміль в кручі.

Сонце!

хай думи ясні ширококрилі
на струнах арфи вітру Еола
з-над хмар білявих, з-над гірських
шпилів
летять каскадом палкого слова.

Сонце!

як срібне сяйво твого горіння,
хай моя пісня йде вогнепадом
за людське горе, біль і терпіння
на поміч добрим, злим на загладу.

Сонце!..

1929

ОСІНЬ

У сірій спідниці, у жовтім кафтані,
у сивій хустині довкола чола,
задумлива осінь, поважна і тиха,
іде і малює жовтневі слова.

На полі робочий плакат розліпила,
кладеться в покоси жива сіножать —
і сивіє скоро мертва під граблями,
а далі копички рядами стоять.

Захекались в праці і люди і коні,—
чорніє за плугом розрита земля,
мурашками в полі ворущаться цятки...
копає картоплю селянська сім'я.

Проміннями зерно сівач розсіває.
За ним гайвороння слідкує з-під хмар,—
вже осінь на лісі свій зір зупинила,
і зелень поволі міниться в янтар.

Покрилися жовтнем крилаті верхів'я,
співають над ними бунтливі вітри,
де-не-де листочки червоно-іржаві
спадають на землю, мов краплі крові.

Узором на лісі плакат розложився:
«Гей, вже недалеко шум сніжних завій!»

Готуйте одіння, збирайте припаси,—
крадькома підходить мороз-лиходій».

Тривожиться журно робоча біднота:
«Ой, вже наступає голодна зима!
Панам це байдуже, бо в них є достатки,—
У нас же ні грошей, ні хліба нема!»

Регочуть глумливо вітри у просторі:
— Та защо ці дурні працюють щодня?
Ледащі з їх праці шампань попивають,
а в них кришки хліба на зиму нема!

— Земля зародила для всіх однаково,—
промовило сонце, всміхнувшись
з-над хмар,—
Додолу, додолу усе непотрібне!
Трудящий народе — землі володар!

— Додолу, додолу всю погань
бrehливу! —
режуть у просторі крилаті вітри,
розбурхане листя іржаво-червоне
летить у повітрі, мов краплі крові.

Висвистує вітер у вікна фабричні
робітникам дикі жахливі пісні:
— Від голоду, зимна поволі конати
щодня, щогодини прийдеться в зимі!

Прокинувся в жилах вогонь непокірний,
заіскрився гнівом в очах з-під чола,
луною пожежі відбився в обличчях,
в серцях заспівали бунтливі слова:

КОЛИСАНКА

Люлі, доню, спи, моя маленька,
всі вже сплять давно,—
чорнобрива нічка зіркатенька
моргає в вікно.

Відвернулася земля від сонця,
день у вічність зник,
Розсипає сонні веретенця
місяць-чарівник.

У блакитній шовковій колисці,
в глибині небес,
прудкобіжні зорі променисті
гойдаються теж.
А між ними і наша земля
в розгоні летить,
половина сонцеві сміється,
половина спить.

Навколо неї місяць-братчик,
збиткунець-смішак,
з викрутасами весело скаче
безнастанно так:
то ховається, а потім збоку
висува ріжки,
то пускає, прижмуривши око,
золоті кружки.

У космічній бистрій каруселі
жевжиків-планет
грає сонце в труби у вогневі
чарівний концерт.
І співає зорям безустанку
таємні пісні,
срібнодзвонну тую колисанку
слухатимеш в сні.

1929

РЕЙКИ

Гей!

Вужуваті довгі рейки,
прудкобіжні, хоч безногі,
мчать лискучо в світ далекий
через тисячні пороги.

Гей!

Зачепилися зубами
в тіло рейок міцні шруби,
щоб рівненькими стрічками
йшов залізний шлях усюди.

Гей! Руп!

У килим шорсткий з каміння
вгрузли тесані пороги,
а над ними вітровіння
грає думи вздовж дороги.

Гей! Руп!

Раннім ранком білогривим
ми до праці йдем гуртками
і химерну пакість зливи
направляем лопатами.

Гей! Руп!

А зогнили й порохняві
геть пороги викидаєм
та нові, міцні, здорові
попід рейки затягаєм.

Гей! Руп!
Молот і джаган-товариш
теж працюють разом з нами,
скаче удар за ударом
біля рейок безнастанно.

Гей! Руп!
Гнуться луком кості в спинах,
У руках грубіють м'язи,
як ключем дебелим в шинах
звихнених, зриваєм зв'язи.

Гей! Руп!
І нові в важкім зусиллі
зкладаєм з гуком дзвонним,
щоб лискучі рейок жили
пливли бігом невгомним.

Гей! Руп!
Оклик дружній, зухватий
під скрегіт підойм залізних
помагає виправляти
в шляху рейок хиби грізні.

Гей!
Ані спека, ані сльоти,
ні їдкі вітри, морози
від щоденної роботи
відігнати нас не можуть.

Гей!
Голод батогом колючим
нас до праці підганяє.
В мозках вітром думи в'ються:
гей! не всі батіг цей знають.

РОБОТЯЩИМ РУКАМ

Благословенні чорні руки,
дорогоцінні мозолі,
липкі від грязі і мазюки,
брудні від гною і землі.

Руки порепані і грубі,
кров'ю напухлі пруги жил —
у безкінечнім дійснім труді
творці реальні мрійних діл.

Звідки ж взялися дивовижні
міста, і села, й фабрики?
Лискучих рельс стьошки залізні,
і пароплави, й літаки?

Звідки ж взялися чуда праці,
надбані протягом століть?
Безліч машин і різні речі,
що ними гордяться весь світ?

Видумав мозок?.. Безперечно,
але який це був би скрут,
якби для геніальних творців
не було роботящих рук...

Рук роботящих мільйони
творять на світі все добро,

ледащим і грабіжним жменям,
що діють кривду, сіють зло.

Жилаві руки мозолісті
кігтям грабіжним вчинять суд...
Обновлять землю і врочисто
свободи прапор вознесуть.

1929

КАРПАТИ

I

Горбаті плечі гір
ген у далеку путь
у хмарній вишині
верблюдами ідуть.
Тягне, суне каравана
і на місці все стоїть,
пощербився над горами
визублений небозвід.

Щетиною лісів
верхи порослі вщерть,
лисїють від сокир,
як вискубана шерсть.
А долиною сріблестий
Опір щось шепоче все —
крокодиллом довжелезним
неспокійно в даль повзе.

В погідні теплі дні
він чудним мріє сном,
до сонця мерехтить
карбованим хребтом.
Тільки під час хуртовини
буйним гнівом клекотить
і, що стріне по дорозі,
все ковтає в одну мить.

По зламах сірих скель,
мов урагани сліз,
бурхливий потічок
з гори спадає вниз.
І журливо щось бурмоче:
тужить вдень, не спить вночі,
злоститься, що нищать, граблять
ліс пани і паничі.

Біля підніжжя гір,
там, де кінчиться ліс,
розкинулись хатки
купками птичих гнізд.
У тих кублах, в тих вертепах
бойки злиднями живуть —
жовті з голоду, аж чорні,
при роботі спини гнуть.

Скорпіонами купці
розлізлися в селі —
жирують у корчмах,
мов павучища злі.
А в церковці піп кадиллом
божественний чад снує;
обіцяє, що по смерті
десь там в небі царство є.

Гіенами раз у раз
у тоскний шум верхів
зловісно верещать
пащеки тартаків.
Пожирають ліс і силу
темних бойків-нуждарів,
наповняють «золотими»
жмені хитрих ледарів.

В свічаді вод шпилі верхів
обняли небо безкрає,—
гучний оркестр вільних вітрів
із скель в ізвори спадає.
Скачуть, плещуть по камінню
батьорі струмочки,—
в темнім борі смеречина
гілками тріпоче.
Заливаються Карпати
шумом божевілля:
гей! готуйтеся, долини,
з нами до весілля.
Десь чути гул і метушню,
страйкують робочі люди,—
дзвонить ручай пісню нову:
весілля чудне в нас буде.
Ой, заграла кривда люта
на скрипку розпуки,—
голод з нуждою у вирі
взялися за руки...
Розів'є ненависть коси,
аж небо затьмиться...
Не журіться, добрі люди,
хай біда сказиться!

Підуть в танок легіні всі
під клич нової трембіти,—
загомонять гострі пісні,
аж гори будуть гриміти.
Гей! не плачте, дівчатонька,—
сльози не потрібні,
вибирайтесь з легінями
у похід побідний —
зустрічати молодицю

в червоній корсетці...
вітрогонку, іскрооку,
з жагою у серці...

Ой, буде спів, ой, буде шум,
ой, буде скрегіт могутній,
а хто хисткий — піде на глум,
під зуби ворога люті.
Розтрощимо щелепи
ворогам-падлюкам...
Привітаєм молодицю,
стиснемо за руки...
Задзвенить в танку намисто,
моргнуть хмарні брови,
не одному з нас причепить
стрічечку із крові...

Рве водограй відламки скель,
в безодню кручі скидає,—
в зрубках лісів ватра росте,
крихке багаття з'їдає.
Ой, будемо по весіллі
із нової хати
дротяними віниками
сміття вимітати...
Прополощем водоспадом
нечисть заскорузлу!..
Зв'яжем гори з долинами
нерозривним вузлом.

1930

ПЕРЕМОГА

Льодові соплі стирчать із стріхи,
мов з полку війська штиків ряд,—
мороз-диктатор скрипить суворо,
а соплі блисками горять.

Зима поспішно готує зброю,
панцирить землю в ковзкий лід,
а зверху хитро туманом сніжним,
мов пактом миру, білить світ.

Звисають соплі німі, послушні,
наче шаблянки біля ніг,
покірна стріха держить їх кріпко,—
її пригнобив зверху сніг.

Нечайно вітер весною дихнув,
зітхає тоскно, пріе дах,—
топніє снігу крихка полива,
на соплях шкляться смертний жах.

Звитяжне сонце січе мечами...
(мороз в одчаю тихо згас).
Спадає з даху лавина снігу,
а з нею й соплі рвуться враз.

Сніжок водою жалібно сплакнув,
лід замінився в зимний піт,—
земля свобідним повітрям дише,
зима в утечі губить слід.

1930

НЕДУГА

I

Крізь вікно світло у темну хату
Кусками дробить місяць-молодик,
Як шматки хліба у чорну юшку
Ощадно кришить злидар голоден.

В низькій кімнатці важка задуха
Густим повітрям сон придавила,—
Сопух затухлим окривсь фенолом,
Ворушить звільна своє кадило.

Сплять неспокійно на ліжку діти,
Плачем спросоння бовтають тишу...
Денні вражіння маленьким людям
Чудні картини в головках пишуть.

Їм, небожаткам, вечере сниться,
Нема кому їх нагодувати —
Тато не скоро з тюрми поверне,
А мати хвора, не може встати.

Добра сусідка все їм товкмачить,
Що пан біг хоче взяти їх маму,
Прийде костуха, вночі задушить,
А потім люди зариють в яму...

Смерть в білій плахті, недобрий бозя
В уяві сонній дітям снується,—
Мати в зловісній лежить гарячці,
Крізь сон щось шепче, крізь плач
сміється.

У хворої жінки змарніле обличчя
Гарячка покрила стиглим рум'янцем.
Кропивою, терням жалить кров у жилах,
В легенях вертиться гострим кремінцем.

У вухах шарудить, як миша в соломі,
У черепі глухо стука молотком.
Заплющені очі не мають спокою,
Гризе у повіках жареним піском.

Закриті зіниці, не дивлячись, видять,
Як бродять по хаті постаті чужі.
Підходять до ліжка, заводять балачки,
Слова їхні в мозок лізуть, як ножі.

Питають нахабно фігури пузаті:
— Коли віддаси нам борги за харчі?
Позивати будем, останню одежу
Тобі зліцитують, — грозять крамарі.

— Добродії чесні, — глузує з них жінка, —
Який там з убрання буде вам хосен?..
Хворобу від мене, кольки, туберкули
Візьміть на додаток — вистачить за все...

Підскакують ближче купці шанолюбні,
Сваряться, аж з ротів слина їм тече —
Розкидують постіль, стягають сорочку,
Деруть пазурами шкіру від плечей.

Прокинулась хвора від болю і жаху,
Дрижить в лихоманці, з горла рветься стон.

Сполоханим зором обводить кімнату,
Не бачить нікого — очі тьмарить сон...

Стоїть біля ліжка панок у моноклі...
— Ти хвора? — питає, — бік тебе болить?
До праці не здібна, то, може, недугу
Твою було б можна в користь замінить?

Давай я поставлю млинок невеличкий
На ребрах, бо в тебе є в боці вода, —
Хороша нагода, нема що й казати,
Попробувать можна — стогнеш? ерунда!

Гуде щось, клекоче, трясє, підкидає,
Давить, поміж ребра штовхає колом...
Збудилася з зойком — тихенько довкола, —
Лиш місяць від болю скрививсь за вікном.

По довгій хвилині здрімалась знічев'я.
Кружляє над нею хижий птах-орел,
Спадає і в груди п'ялить вістря шпонів,
Закрученим дзьобом мірять до очей.

В тривозі і гніві вхопила за горло
Навіжену птицю — душить з усіх сил.
Орел пазурами рве тіло до крові,
Б'є в голову люто махом білих крил.

Не спиться недужій, а знов щось верзеться:
Відстала від стінки кострубата піч
І суне по хаті у сторону ліжка,
Стає перед нею прямо віч-на-віч.

Дверцята втворились, мов паща у звіра,
Гуде щось і свище: їсти мені дай!
Чому дров не вкинеш у хавку холодну?
Вогню мені треба, чуєш? Ну, вставай!

Насторчили вуха горшки біля печі,
Тарахкають глухо, ніби воркотять:
Брудні ми, немиті, порожні, як бубни...
Обід якийсь конче треба зготувать.

Затріпала жінка тривожно руками:
— Вступіться, будь ласка, геть собі йдіть!
Ще й ви причепились п'явками до мене?
Не мучте, прокляті... щезніть, пропадіть!

Крізь пару кухонну у димі і чаді
Я бачила світа стільки, що в вікні.
В щоденній турботі: що завтра варити?
Згубилося серце, мозок затемнів...

Відкрила повіки — стоїть піч на місці,
Німа, непорушна, горщики мовчать.
У грудях повітря пилою скрегоче,
Знесилені руки деревом лежать.

III

Слабне, блідне, мліє ніч,
Меркнуть, стигнуть зорі,
Місяць перед сном зник,
Скрився десь за гори.

Пріє стомлена земля:
Піт блищить россою,
Сонним привидом тремтить
Мряка над водою.

Сіє світло решетом
Заспаний світанок,

Сірим оком крізь вікно
В темну хату глянув.

Стогне хвора і дрижить,
Дихати не може,
Млість безсильна, біль і жах
Смерть її ворожать.

Смерть?.. Кінець усіх страждань...
Що ж ця тривога?
Визбутись життєвих мук,—
Це ж ніщо страшного.

Смерть?.. Ну, що ж таке є смерть?
Від життя утеча,—
Замість злиднів і турбот
Спокій, порожнеча...

Порожнеча?.. Ой, ні, ні...
Жити хочу, жити...
Жалко ж, страшно залишить
Сиротами діти.

Сонце сходить... сили дасть...
Розжене тривогу...
Сонце! Сонце! Поможі!
Вилікуй недугу...

Усміх сонця золотий
Мовить: буду гріти...
Допоможу... не журись,
Будеш, будеш жити...

ТРАВЕНЬ

I

Кучерявий, молодий —
у зеленій блузі,
милий травень дорогий,
в голубім картузі —
травень бистроокий...
Іде травень бистроокий,
травень, син весни.
Паленіють жаром щоки,
на устах пісні.

У святочний однострій
дерева у лісі
дружно зодяглися, —
в гаю сірий соловій,
мовець чародійний...
Привіт мовець чародійний
травневі співа.
Вслухалися квіти мрійно
у його слова.

В білоцвітних сорочках
вишні і черешні
дихають запашно —
мріють тоскно у садах
сни жіночі скриті...
Прядуть сни жіночі скриті:
з сонечком пеститись...
щоб з любові соковиті
овочі зродити.

Транспарантом у ставі
місяць показався,
з травнем привітався.
Крекчуть жаби у воді
хором колективним...
Кричать хором колективним:
рай на світі, рай!
Для заможних, але бідним
горе всюди вкрай!

II

На взгір'ях килимом зеленим —
кучерявиться ліс молодий;
у річці сонячне око
ніжно кліпає золотом вії.
Поміж хатками
сади смужками
молочним шумом
розлились,—
в хатинах скука
беззвучно стука,
безглуздим зором
водить скрізь.

Розбіглись врозтіч дороги
з-поміж хат і сховались в житах,—
прямують нишком у місто,
де змагаються радість і жах.
До міста зрана
пливуть гуртками
робочі люди,
всі спішать,—
йде пролетаріат
на Перше травня
свої бажання
сповіщать.

На площі, як в муравлищі,
зароїлися гири вулиць...
Над робітничим походом
насторожився ряд кам'яниць.
Лунають гасла:
— Геть всіх опаслих,
ненажерливих
 глитаїв!
 За нашу кривду
 день помсти прийде,
 бурунить в нашій
 крові гнів!

Нам праці треба і хліба!
Зайві нам тюрми й війна!
Нам світла дайте, науки!
Остогидла нам зрадна брехня!
 Над головами,
 між прапорами
 летять летючки
 листівки,—
 блиснули штики,
 ревнули крики.
 Удари, зойки...
 Ой!..

ПРО ЩО СПІВАЮТЬ СОЛОВ'У

Світ-світ-світ,
чудно
гарний
світ.
Жить-жить-жить
хочуть
всі.
Вік свій в біді
провів-провів-провів
проле-
тар.
Вік свій в біді
робить-робить-робить,
піт-піт-піт
тече...
Так-так-так...
Вік свій в біді
провів-провів-провів
проле-
тар...
Голод
террр-
пить!..
Буржуй —
звір-звір-звір
дре
тіло,
п'є

кров
робіт-
ників!..
Цить-цить-цить,
жах...
Боюсь
тюрм-тюрм-тюрм,
грат...
в тілі-тілі-тілі
дрижить
кров.
Я б хотів-хотів-хотів
все
на волі
жить...
Так-так-так...
Світ-світ-світ в огні —
за волю,
в тюрмі-тюрмі-тюрмі
сидить
цвіт-цвіт-цвіт —
молодь
терпить
за правду.
Стогнуть
проле-
тарі
в ярмі.
В тюрмі
б'ють-б'ють-б'ють,
кров
тече...
Так-так-так...
Ждуть
борці-борці-борці
на волю.

Ждіть!
Прийде
час...
Тихо,
цить-цить-цить...
Жах...
Боюсь
тюрм-тюрм-тюрм,
гат...
В тілі-тілі-тілі
дрижить
кров.
Я б хотів-хотів-хотів
все
на волі
жить...
Вік свій в біді
провів-провів-провів
проле-
тар...
Урвавсь
терр-
пець...
Світ-світ-світ в огні.
Так-так-так...
Гостріть-гостріть-гостріть
досвід
в борні.
Вийде
переможцем
пролетар.

1930

СПІВ МАШИНИ

У токарні у просторій
розтанцьовані, бадьорі
стоїмо рядом,—
руки й голови в повітря,
а ногами твердо, кріпко
ми вросли в бетон.

Регоче криця
скрипучим хором,
гримить, грає гул і грюкіт,
шарудить шорох.

Дужі рамена трансмісій
голови коліс поспішно
в завороть женуть,
а ремінні руки знизу
розгонові кола хижо
у танок ведуть.

Регоче криця
скрипучим хором,
гримить, грає гул і грюкіт,
шарудить шорох.

Гін електрики жагучий
у танку складнім, співучім
в хижках нам дзюрчить,—

у захватнім вирі праці
бризки іскор зуби криці
крешуть сміючись.

Регоче криця
скрипучим хором,
гримить, грає гул і грюкіт,
шарудить шорох.

Люди в брудно-синіх блузах —
наші слуги й наші друзі
і володарі,—
без робітників машини
безкорисні і безчинні,
тихі і мертві.

Регоче криця
скрипучим хором,
гримить, грає гул і грюкіт,
шарудить шорох.

Ми робітників бажання
за наказом без вагання
все сповняєм вмить,
раз у раз на кшталти різні
рвем, обкусуєм залізо,
аж в зубах шкварчить.

Регоче криця
скрипучим хором,
гримить, грає гул і грюкіт,
шарудить шорох.

У танку палкім, жадібнім
нам робітники потрібні —
спритні і міцні;

неуважних з перевтоми,
по машинному закону,
в кусні рвем дрібні.

Регоче криця
скрипучим хором,
гримить, грає гул і грюкіт,
шарудить шорох.

Чорна доля робітничча...
чорні руки, а обличчя
бліді і марні,—
їхню працю трестів тузи,
білоручки товстопузі,
горнуть в кишені.

Регоче криця
скрипучим хором,
гримить, грає гул і грюкіт,
шарудить шорох.

Важко людям праці жити...
кров'ю їхньою политий
хліба кус гіркий,—
в нашім гуркоті ритмічним
дозріває робітничий
бунт і гнів грізний.

Регоче криця
скрипучим хором,
гримить, грає гул і грюкіт,
шарудить шорох...

НАПРОВЕСНІ

Вже березень почавсь,
а тут така зима!
Кругом сніг розіславсь —
тисне мороз.
Весні наперекір
шаліє заметіль...
Настав у нас сибір!
Дихать не мож.

Любовний свій концерт
виспівують коти,
а тут мороз, як смерть,
студить їм кров...
На плоті горобці
голосять ледве чуть:
«З голоду впадем всі,
всі стрімголов!»

Померзла по хлівцях
худібка мужикам
і бульба у кіпцях,
гинуть сади...
Прокляв мужик зиму,
як фашистівський лад,
бо жить тепер йому
вже нікуди.

Робітникам також
дошкулила зима,
пообгризав мороз
вуха, носи,—
і пальці, й тіло все
мов шилом поколов...
А в шлунку голод ссе.
Прикрі часи...

Тяжкі часи, так, так.
Сказилася біда.
В зимі роботи брак,
гроші... дасть біг...
Ні хліба, ні тепла,
ні одягнутись в що,
вугля теж чортма...
Падає сніг.

Весна в тюрмі, мабуть,
під бігуном сидить,
а тут її так ждуть
пролетарі,—
мабуть, вона також
визвольний рух веде,
коли її мороз
тисне в норі...

1930

ВЕСНЯНИЙ ДОЩ

У мляву нічку в одну мить
роздався грюкіт голосний.
Чорніе обрій. Гоготить.
Спокійні, тихі гонить сни.

Рухлива турма сірих хмар —
як робітничий маніфест.
Гримить потужно грім-бунтар,
зигзагом креслить грізний жест.

Заграва тисячних вогнів
здригає в хмарах раз по раз,
палахкотить, як в масах гнів,
стихійний електричний спазм.

Воркує грому гордий птах...
Дрижить од розкоші земля...
Людей дурненьких прикрий страх
чоло хрестити заставля.

Луною сяє раз у раз
на небі електричний сміх.
Урвався з хмари сірий пас,
упав на землю і приліг.

З розгульним хлюпотом хлюп-цят
об землю пасом ляснув дощ,—
заговорила хмари гущ
машинним грюком коліщат.

Пестливим шепотом: ціт... ціт...
цілує землю дощ рясний.
Освіжує зелений світ
зеленим запахом весни...

1930

ОСІННІЙ ДОЩ

Сонними совами день скиглить,
вітер воює віялом крил,
котиком сонце
за вал
хмар кострубатих
влізло в імлавий пил.

Квасом розкислим розлився мул,
вулиці вгрузли в розчин сльоти,
хлюпають плювки
води
з ринвів плаксивих
і стікають попід хати.

Цмокає злісно захланна твань,
смокче крізь шкіру у ходаках,
теплоту пальців
в ногах —
дріж настирливо
водить по спині цвях.

1930

ДЕРЖАВА БІЛОГО ОРЛА

Ще пружиш хижо кігтів вістря,
державо білого орла,
твій подих — смертний жах в повітрі,
їдка затроена імла.

Та вже гниєш, вонюча, близько,
як на багнищі трухлий стовп.
Щоб врятувать свою гнилизну,
жадливо п'єш трудящих кров.

Розбещені твої бандити
руйнують, гноблять, б'ють селян.
Хати розгромлені, розбиті
стоять, закутані в туман.

Крик, зойки, трупи, кров і рани,
жінок згвалтованих плачі.
Від катувань, від куль селяни
тікають в безвісти вночі.

Єхидно мстиш, нікчемна зграє,
на жертвах свій безсилий гнів,
в легені воду наливаєш,—
та не заллєш в серцях вогнів.

Йому назустріч вулицями
голів розбурхана ріка —
гарячим подихом вулкана
в серцях завзяття нароста.

І вже тоді, дряпіжна шляхто,
стихійних іскор не здушить.
Пашить полум'ям гнів трудящих —
згорить в ньому твій лад, згорить!

Над Заходом у грізних хмарах
клекоче хуртовини грім —
росте в крові, росте в пожарах
всесвітній зрив пролетарів.

1930

ГОРИТЬ...

Ранок ступав у розбите село...
Шлях плазував і крутився вузлами,
їхали мовчки браві улани,
поле поволі тривогу несло.

Ніч працювали вони не дарма,
буде про них збережено спомин,
сухої картечі судомні заломи
котились не марно крізь горла гармат.

Не марно свистіли тугі нагаї
і вчили шаблі виказувать винних;
загін вирушає наспіх із Винник
на Підберізці і на Гаї.

Та раптом загін зупинивсь на горі,
зброя важуча як одблиск заграла,—
то кинула одблиск холодна заграва:
знову позаду маєток горів...

1931

ДВА ЛИСТИ

I

Ряд літер, мов нервів чутливі нитки,
відчаю картину сплітають...
Сестричко маленька, о люба моя,—
вже знаю, як було... вже знаю.
Не дивний мені вже твій довгий мовчок.
«Хазяїн» — причина, звичайно.
Знов кров'ю стікала, тонула в сльозах,
без краю томилаь печально.
Спрацьовані руки підлизник-лакей
заплутав нещадно у пута...
Знов п'яне насильство і лайка гидка,—
і смута гірка, мов отрута.
Так гірко, так важко цю думку носить,
що ти ще, сестричко, в неволі...
Я хату будую велику, нову,
на вільно-широкому полі...
І все дожидаю у гості тебе,
і друзі чекають в натузі...
Раділи б, якби нам кордоном межа
не вгрузла над річкою в лузі...
Поклав твій «господар» цю межу між нас
колючу, безправну і мучить
тебе в огорожі, і ссе твою кров
бундючний панок цей падлючий.
І хитро довкола, мов хижий павук
зловісні сплітає повісма...
Не падай в зневіру, сестричко моя...
він сам ще в тих сітях повисне!..

Твій лист поміж грати в конуру влетів,
мов ластівка з світу вільного...
Напишу, кохана, про долю свою,
та ти не сумуй так за мною.
Я вже не маленька, не кволе дитя,
зросла я й міцнію як треба...
Розіб'ю кубло це, а межі і тин
розкину і прийду до тебе.
До сказу розлютивсь трухлявий мій «пан»
на мене за тую хустинку,
що ткала для себе в годинах важких
потайки улітку і взимку.
А ткала я, сестро, залюбки завжди,
аж очі вогнями горіли,
і сплела хустину червону, як жар,
щоб скинуть очіпок цей білий...
Чужий цей очіпок давив, мов чавун,
аж скроні боліли нестерпно,—
в очах все чорніло, як йшла на завод,
як в поле спішила із серпом.
Голодна, охляла, на собі весь труд
і панську наругу носила.
Ганебний очіпок давив і давив,
останні виснажував сили.
До тітки на біль свій жалілась не раз,
а тітка, «учена» знахорка,
всміхалась ласкаво і під цей чіпець
підклала жовтенькі пацьорки.
І стрічку синеньку довкола чола
обвела і міцно зв'язала...
І казку барвисту про предків давних
так довго, так довго казала...
А дядько, з обличчям старої сови,
ще й хрестик на чорнім шнурочку

повісив на шию і благословив,
і миром намазав сорочку.
І вперто над вухом крєктав він мені:
«Трудися і будь богомільна!
Чіпець цей від бога є даний тобі,—
скидати з голівки не вільно!»
...Бриніли солодко-отруйні слова,
туманом крутились зрадливим,—
у голову бгали наркотики-сни,
покрою серце давили.
Та голод, що завжди у моїм нутрі
збунтований марш барабанів,—
мов вихор пустинний, до мозку ввірвавсь
й розвіяв ті сни і тумани.
...Крізь млу переживань свідомість
прийшла
і грубі розкрила заслони...
Розбуджені мислі шеренгами йшли
і тісно ставали в колони.
Прозріли зіниці і вздріли весь фальш
пацьорків, хрестів і «свояцтва»...
У мозку, мов плєскіт на тихій воді,
з'явилася думка хвиляста:
геть скинуть очіпок і буйно на світ
волоссям махнуть кучерявим...
і сипнуть сніп іскор очима у світ,
щоб з жаху поблідла темрява!
На скроні покласти хустинку свою
і взяти у руки хазяйство...
Набридло весь вік на своїй землі
робити для пана нізащо.
Як вздріли лакеї хустину мою,
чуть з глузду не з'їхали з люті,—
в конуру жахливу повели мене,
де тиша таємна і сутінь.
І мучили страшно... так страшно, що слів

немає, щоб це передати...
Хай скаже цей вітер, що плакав в цю ніч
і бився з розпуки об ґрати.
Пан пінивсь до сказу і хрипко ревів:
«Я вб'ю тебе, хамко, побачиш!..»
А дядько і тітка просили його:
«Ой бийте ж це стерво собаче!»
Та м'язи мої вже сталєво-міцні,—
зуміють дати відсіч завзяту.
Під молотом гніву у серці в огні
кується майбутня відплата...
Розіб'ю кубло це... на дрантя пірву
очіпок і стрічечки сині!..
На зустріч до тебе над річку, у луг
я вийду в червоній хустині...

1932

ΠΡΟΖΑ

ПРО ЗАТИШНЕ МІСТО ЗАБОБОННИКІ

(Провінційний репортаж)

1

Якщо ви, дороженькі мої, думаєте собі, що наші Забобонники — село, то ви дуже, дуже помиляєтеся. Це не село, не містечко, а місто! Місто у повнім цього слова значенні.

А хто мені не вірить, нехай прочитає вивіску, причеплену на розі будинку, де міститься громадський уряд. Там великими буквами виразно написано: «Urząd gminy miasta Zabobonniki» *.

Так, значить, не село, не містечко, а місто!

Воно правда, що наше місто подекуди трохи схоже на село, але не зовсім. Правда, є в нашій місті багато-багато таких хат, як на селі, а на Курнюках є одна хата така, якої тепер, мабуть, ніде нема: курна, без комина, і маленька, ніби курник який, і здається, що через оцю одну хату цілу вулицю хтось Курнюками прозвав.

І плоти у нас такі, як на селі, і болото та ями, і баюри по вулицях такі ж самісінькі, а може, ще й гірші, але є й тротуари по деяких вулицях, є й ліхтарні, і багато дечого іншого, чого на селі, певнісінько, нема.

* Гмінне управління міста Забобонники (польськ.).

Тротуари, щоправда, не з каміння, а з дощок та вузенькі такі, що дві людини в парі ніяк не перейде, тільки треба йти так, як то кажуть, гусакom. А як йдуть люди одні напроти других, то одні тротуаром, а другі — болотом, бо тротуар є лише по однім боці вулиці. А ліхтарень — на кожній вулиці одна. І світять деколи. Отак, приміром, на різдво, на Новий рік, на великдень і в день третього мая. А так, у будні дні — звичайнісінька собі темнота. Ліхтарень не засвічують, бо шкода грошей на нафту видавати. Краще за ці гроші панове радні громадські могорич вип'ють у тьоті Петрицької або в сліпого Заглоби. І, мабуть, з цієї причини деякі люди нарікають, що у нашім місті брак освіти.

Але ж темнота не завжди буває, бо деколи місяченько свою освіту даром з небес посилає!

А тоді, коли місяць страйкує, а сльота не дармує, тоді краще сиди в хаті і не рипайся, бо марно пропадеш, в болоті втопившись.

Не штука то втопитися, а що потім?

Ще як хто до церкви ходить і, губами та носом посвистуючи, щиро богу молиться, притім як заможний та до товариства «Сокіл» належить, то такий, згинувши марно в болоті, після смерті пожалуваний буде. «От,— скажуть люди,— нещастя, та й годі! А шкода його: порядний чоловік був...»

Але якби таке нещастя трапилося з якимсь безбожним голодранцем, що до церкви дорогу забув і на попів та панів виговорює всіляко, та ще як до того товариства належить, де лишень сходяться чорні робітники, безбожники і всяка інша комунізмом заражена голота, ну

тоді вже інша річ. Такий ніби варт цього, щоб утопився, бо то вже так бог карає таких грішників смертельних. Одначе буває часом таке, що за винного невинний потерпить. Бо от, приміром, іде такий «більшовик» вечором з роботи, і нехай тобі буде сльота, нехай болото по коліна і темно, хоч око виколи, а він іде собі через вулицю Матейки або круля * Яна Собеського, як бузюк через леваду, і ні разу в калюжу не впаде. Мабуть-таки, сам люципер веде його чи щось таке. А такий порядний чоловік, як ось який-небудь радний з байрату **, такого щастя не має. Бо от, приміром, трапиться яка-небудь оказія, щоб випити трохи. Майже щодня така оказія буває, а найкраща в суботу, коли ярмарок вже відбувся (а ярмарок в нас щотижня), от і при такий-то нагоді чоловік не святий — спокуситься і вип'є. Бо як же можна інакше?

«За ковнір не виллеш, а в компанії і смерть добра,— каже Панько Біяк.— А так вип'єш одну гальбу пива, кортить випити другу, потім третю й четверту. Відтак почнеш якусь балачку про важні громадські справи — і далі п'єш, і п'єш, і п'єш, аж язик тобі в роті кілком стане, що ледве ворушиш ним, і далі п'єш... Випивши отак зо тридцять або сорок гальб пива, нагадаєш собі, що додому пора йти. А там, надворі, темно, хоч у морду бий, та ще й болото. Але все ж таки при божій помочі додому як не дійдеш, то рачки долізеш, і як не трапиться під ногами якась велика калабаня або рів глибо-

* Король (польськ.).

** Рада при сановнику. Тут — гмінне управління (нім.).

кий, то бог ласкав... Обнураний у болоті, гейби свиня, з об'юшеним носом, мов когут навесні, з обтовченими гнатами *, як генделесова ** кобила, кінець кінцем знайдеш свою хату і спочинеш по трудах.

Часом цей спочинок зразу з перешкодами, бо ввійдеш у хату, а тут тобі баба починає акафіст читати: «Ти, батяре, пияку, ти, такий та сякий неробо...» Але чоловік не з таких, що дають собі в кашу плювати. Гримну кулаком об стіл і крикну: «Стули морду, бабо! А що ж то, чи я твій наймит, щоб ти кричала на мене? Я господар! А що я нині «забавлений» трошки, так це нічого. Цього вимагає від мене мій гонор! Розумієш?! Я ж мушу свій гонор шанувати, бо я не зарібник, не заволока якась, а родовитий газда і радний міста Забобонник! Так! А ти, бабо, мовчи, сяка-така мати твоя була, бо як ще слово муркнеш, то шляк тя трафить, побачиш! О-о-о! Я тобі покажу, як маеш мене шанувати! Не за твої, ані свої гроші пив, а за чужі, громадські. А пив, бо інші пили, то й я мусив, щоб знали всі, що я господар, радний, що маю гонор і гроші і... іііі...»

Далі не видержиш і вісімнадцятку стругнеш, бо так тобі оця вся пригода докучить, що видержати годі. А баба мовчить, як німа, бо знає, що я деколи не люблю жартувати!..

От таке-то порядному чоловікові не раз трапиться.

А такий поганин, як отой Клин або інший... до нього подібний, вертаючи з роботи або зі

* Боками (польськ.).

** Того, що скуповує ношені речі (єврейськ.).

сходин, ні носа не розіб'є, ні костей не обтовче, ні болота руками не місить, і чорт його знає, як він то іде!

Крім кільканадцяти реставрацій, коршем і пив'ярень, є в нашій місті церква, костел і божниця. Як у церкві, так і в костелі щонеділі і в свята богослуження відправляються. В церкві піп з дяком, в костелі ксьондз з органістом відправляють, а в божниці, не знаю, мабуть, самі євреї відправляють, бо ні рабина, ні єврейського дяка у нашій місті немає.

Як у церкві піп, так у костелі ксьондз політичні казання побожним парафіянам говорять: один про козацько-гетьманську Україну, другий про Польщу од можа й до можа. А в божниці — не знаю, як там, мабуть, про Палестину та про божу манну на обіцяній землі євреї говорять.

Деколи в церкві або костелі про «пекло більшовицьке» страшну казку послухати можна. Але казка така страшна, що аж волосся на голові дротом стає. А люди слухають, і моляться, і співають, і потихеньку одні з другими розмовляють, і дрімають, як-от звичайно у божім домі буває: як хто вміє, так і господа бога милосердного хвалить.

Біля церкви стоїть нова, щойно побудована, дзвіниця з новими дзвонами. Старі дзвони ще небіжечка Австрія на кулі до гармат забрала. Лише один маленький дзвоник зостався. А з маленького дзвона і слава пану богу маленька. А богові треба великої слави. Отже, за намовою пана егомостя робітники та господарі зложили гроші і купили два великі дзвони (може, колись знов на кулі придадуться...) Для оцих нових дзвонів дзвіниця у вежі на чубі церкви пока-

залася замаленькою. Треба було ще й дзвіниці нової, адже біля костела вже давно є велика дзвіниця! І біля церкви можна побудувати ще більшу. І побудували. Складали фабричні робітники і незаможні газди великі грошеві складки, влаштовували театральні вистави, вечорниці, фестини тощо — і все на ціль цієї будови, та ще й позику в банку затягнули.

Багаті газди теж дещо давали, але небагато, тому що вони були членами комітету «будови дзвіниці», заряджували всім і вся, а така жертва значить більше, чим якийсь там грошевий даток.

А деякі люди з заздрості згубної казали, що комітетчики забагато грошей між собою ділили, що крали, скільки вдалося, що за ті гроші, які люди зложили, можна було дзвіницю побудувати та не треба було боргу в банку робити і таке інше...

Ет... та що там довг? Працюючі побожні парафіяни заплатять проценти і довг віддадуть. Зате нову й велику дзвіницю мають! За всіх живих і мертвих дзвонити на ній будуть, а гомін дзвонів покотиться далеко-далеко, аж під райські пороги, аж під небесні вікна. І сплине на живих благодать божа у вигляді додаткового податку, нової дорожнечі, безробіття і сухіт. А мертвим задзвонять «со святими упокой на вічну пам'ять», але, розуміється, лише тим, що за них хтось з живих подзвінне заплатить. Аргументи, що небіжчик за життя давав складки на дзвони й дзвіницю, не важні.

І школа в нас є. Шестикласна школа пов-

шехна *, розкинена у трьох старих рудерах **, що лишилися ще з часів панщизняних, коли ще наше славне місто було собі звичайнісіньким селом з маленькими курними хатками і величавим палацом та будинками для двірських форналів ***. Після скасування панщини останній потомок графів Гловінських, будучи бездітним, переказав свої величезні маєтки «краєвому видзялові» ****. Небіжечка Австрія на місці, де був палац, заложила фабрику тютюну, а будинки, де колись містилися родини форналів, призначила для школи. І так воно й досі зосталося.

Оці шкільні будинки стоять у самісінькім середмістю, тобто на ринку. Це трохи незручно, бо на ринку кожного тижня в суботу ярмарок відбувається і якраз під самісінькими шкільними вікнами квічать свині і поросята, мекають телята, купці і селяни торгуються, лаються, проклинають, одним словом, гармидер такий, як звичайно на ярмарку буває. У цей день дівора має «фрай» *****. Прийдуть діти до школи, помоляться, відспівають «Сердечна матко» і «Не дами земі», а далі вчителька або вчитель каже: «Ідіть, діти, додому. Сьогодні науки не буде, бо ті ординарні свині, хлопи й баби, так кричать, що звар'ювати можна. Страх який дикий, некультурний народ, без виховання!» А діти книжки під паху — і гайда ярмарок

* Народна (польськ.).

** Старих будинках (польськ.).

*** Наймит (польськ.).

**** Крайовому відділові (польськ.).

***** Вихідний, вільний (нім.).

оглядати. У інші, звичайні дні, наука відбувається правильно. Зміст науки надзвичайний: учать дівчурі всього, що в житті поштивого громадянина є найпотрібнішим, а саме: польської історії, почавши від Попеля і Ванди, а скінчивши на Пілсудськiм і його каштанці, далі — література — Сенкевич, легенди про матку боску й святу Кінгу, потім географія Польщі («од можа до можа»), відтак спів патріотичних польських пісень і релігія.

Оці всі дуже важні речі вчителі й вчительки клепчуть дітям з самовідреченням і посвятою. Релігію товкмачать піп і ксьондз майже що другий день. Щонеділі раненько всі діти обов'язково, під загрозою кари, мусять іти на богослуження, українські до церкви, польські до костела (тільки єврейські дома сидять, а чому — не знаю).

Узимку, під час великих морозів, наука звичайно припинена на деякий час, бо в зимних кімнатах діти не хочуть сидіти, а запалити в печі нема чим. Можна б, правда, купити дров або вугілля, але грошей нема, отже, краще нехай діти дома сидять, поки не потепліє. Значить, отже, що все в порядку.

Одного разу якийсь нетутешній чоловік так сказав до одного нашого радного громадського:

— Як вам не соромно, що у вашім місті школа порозкидана по таких старих і тісних дірах? У вас повинен бути один великий шкільний будинок, гарний, просторий і не близько до торговиці.

— Ет! — перебив його пан радний сердито.— Не штука то сказати: «Повинен бути». А звідки його взяти? Побудувати? А де ж є гро-

ші? Держава не дасть, бо не має, а люди теж не дадуть, бо не мають. А хіба так зле? Вистачить не то дітям нашим, а й внукам, і правнукам. Шкода морочити голову такими дурницями панові бурмістрові й радним!

А ви, дорогенькі мої, усміхаючись з глуфом, скажете: «Ов-ва! Що це за місто, що в нім лише коршми та церква, костел і така дрантива школа? Те саме й на селі бачити можна!» Ей, ні, дорогенькі мої, не те саме. У нашій місті є ще фабрики, «стража пожарна» *, кіно, товариства різні, є кооператив, суд повітовий, адвокат, є і є... багато всього є.

А хіба ж все це знайдете на селі?

Фабрик у нашій місті є аж три: фабрика цегли, фабрика дощок і фабрика тютюну.

Фабрика цегли і фабрика дощок знаходяться на славній новій передмісті, що Канадою зветься. От бачите, й Канада в нас є! Ба! Навіть і сама Америка! Так! Зараз-таки коло Канади недалеко, але вже у центрі міста. Канада славиться фабриками, судом повітовим, двірцем залізничим **, гарними вілійками. Америка ж славна колись була своїм болотом, і, мабуть, розказують старі люди, лише тому Америкою зветься, що колись дуже давно у тім місці люди по вулицях човнами через калабані переїздили. Пішоходом можна було втопитися. Отака-то історія нашої Америки.

Але вернімось до наших фабрик. Цегельня (спілка з обмеженою порукою) розташувалася на полі, під лісом, недалеко від міста. Краєвид навкруги дуже гарний, а глина довкола цегель-

* Охорона пожежна (польськ.).

** Вокзалом (польськ.).

ні дуже добра. Розуміються на тім не робітники, а власники цегельні. Працює вона тільки влітку. Робітники, звичайно, свідомі, зорганізовані в реставрації і пиварні Шльомки Заглоби. Деякі ще й до інших організацій належать, приміром, до «парламенту» Йойни Путькалеса. До цього «парламенту» і газди деякі теж належать. Тут при гальбі пива дуже важні справи домашні і громадські не раз обговорюються. Зовнішній вигляд цього нашого парламенту не зовсім схожий на поважнішу якусь інституцію. Брудний, обдертий, а сморід довкола нього нівроку собі. Тільки внутрі його кипить гамір і крик, мов у справжнім парламенті.

Та вернімось до нашої цегельні. Працює тут кілька десятків люду, і більшість з них є свідомі того, що хто тяжко працює, той обов'язково випити мусить (розуміється, не воду, а горілку або пиво). П'ють, отже, щодень потрошки, а в суботу, після виплати, випивають більше, так що не раз з утіхи цілий світ перед ними танцює.

Одначе є між ними й такі, що зовсім горілки не п'ють і других від неї відмовляють. Кажуть, що замість пропивати тяжко запрацьовані гроші, краще книжку або газету купити та прочитати у вільний час, щоб знати, що діється в світі, щоб не бути дурним заголюканим страхопудом та погноєм панським. Треба бути розумним, свідомим робітником, завести свою професійну організацію і всім, як один, ставати до борні з визискувачами та їхніми підлизайками.

Якби так добре подумати над цим, то воно ніби й рація є, але... Ну скажіть самі, як можна

при такій тяжкій роботі по дванадцять або не раз і більше годин денно обійтися без чарочки горілки? Чоловік не раз буває змучений, охлялий, що ледве на ногах держиться, і от тут горілочка-мамуця в пригоді стає. Вип'єш — і зразу якось інакше почуваш себе. Міцніший, бадьоріший і про всю біду забув. А тої халепи є й є, до чорта ще й трохи. У хаті біда, аж чорно, боргів по вуха, що як подумати про все, то одуріти можна, якби горілочка або пивце не потишили на хвильку. Організація виведе з біди? Пуста балачка! Де хто видів, щоб пан робітника злякався? Пани мають гроші, мають поліцію, то що їм зробиш? Хіба що викине пан з роботи, а потім здихай з голоду під плотом або ще й до криміналу сидіти йди чорт зна за що?.. Краще випити чарку й забути.

2

У тартаку вже зовсім не так. Тут робітники не п'ють, бо й робота тут не така тяжка і заробіток страшенно скупий, так що не раз їсти купити немає за що. Буває не раз і таке, що по кілька тижнів робітники чекають на виплату, бо «в касі грошей немає». Пан директор, українець-ундист, поки що ще на доробку, отже, треба бути до нього терпеливим. Як уже добре збагатіє, то «може, колись якось інакше буде». Робітників тут небагато, щось ледве кільканадцять, і майже всі українці, щирі, побожні патріоти, отже, до пана директора дуже милосердні, бо ж то прецінь свій. А кожен український робітник повинен дбати лише про те, щоб у нас своїх панів було якнайбільше, бо лише тоді Україна воскресне, як у нас бур-

жуїв-українців буде стільки, як в Америці. А що свої пани деруть з робітника і мужика шкіру не гірше, чим чужі, то це ж не дивниця. Це для добра неньки України вони так луплять! Аякже!

А ви, дороженькі мої, посміхаючись криво, скажете:

— Ото дурні ті ваші робітники, дурні!

Я перечити вам не буду, бо не знаю. Але робітниці у нас то вже такі, здається, дуже розумні, бо на фабриці тютюну, де працює кількасот жінок (українки й польки), а чоловіків ледве кількадесят, є організація, і то не одна, а дві: ППС-правиця і «Chrześćcijańska Detokgasja»*. Це, мабуть, тому, що фабрика стоїть між двома дільницями — Америкою та Канадою. Отже, певне, тому і організацій аж дві, а врешті, хто його знає, чому воно так, а не інакше. Завдяки тому, що фабрика тютюну державна, то заробітна платня, так звана декада (щодесять днів), тут краща, ніж по інших заводах. Робітниці й робітники фабрики тютюну вважають себе за щось вище від тих, які працюють по інших фабриках. Просто вважають себе за аристократію і, щоправда, мають навіть рацію! Бо є між ними більшість таких, які мають свою власну хату, ба навіть, аби мати своє власне молоко, тримають одну або дві кози, притім кілька курей, щоб яєць не купувати, і служницю, щоб дітей доглядала. А є й такі, що мають по кілька моргів поля, і коні, і корови, і наймитів, а самі на фабриці працюють, бо тут добре заробити можна,

* «Християнська демократія» (польськ.).

а на старість ще й пенсія є. Ну й скажіть так самі, чи ж не аристократія?

Притім вони дуже високо освічені, бо читають різні газети, такі, як: «Wiek Nowy», «Новий час», «Діло», «Dziennik Ludowy», «Місіонер», «Pociepiel», «Przewodnik Katolicki», «Неділя» і такі інші.

Читають і книжки, такі, як «Hrabina żebraczka» * «Sherloc Holmes», «Żywot sw. Terazy» **, «В царстві Анцихриста» (себто в СРСР), «Животи святих», «Черева безбожників», «Серце Пречистої діви», «Ноги святого Йосафата» і тому подібне.

Газет таких, як «Сила», «Сель-Роб», «Наша Земля», бояться читати, бо це, кажуть, тяжкий гріх. При сповіді піп або ксьондз егомосьць готовий за це розгрішення не дати. Наукових творів теж не читають, бо на такі книжки їхня бібліотека грошей не має.

Робота на фабриці йде жваво й пильно. Починають працю з богом. Раненько, як тільки зійдуться всі робітниця, всі разом мовлять молитву. На відході — те саме, і то обов'язково, за наказом заряду фабрики.

Працюють подвійно — і руками і язиками. Руками крають тютюн, пакують у пачки, роблять цигарки, язиками виспівують різні літанії й набожні пісні (бо лише такі дозволені). Кожна пора року на фабриці відрізняється своєрідними піснями. На весну, попри різні Годзінкі, Рорати *** і тому подібне, можна ще почути й таке:

* «Графиня-жебрачка» (польськ.).

** «Життя святої Терези» (польськ.).

*** Польські пісеньки.

Gorzkie cale przybywajcie,
Serca nasze przenikajcie,
Rozplyńcie się me źrenice,
Toczcie smutnych lez krynice...*—

а над ким і над чим, то хто їх знає... Мабуть-таки, над їхньою премудрістю аристократичною. Іноді чується таке:

Уже декрет підписуєт,
Пілат-судія казуєт,
На крест, на крест, агнця неповинна,
Тебе, тебе, творця неперемінна...—

і дивуетесь, що в наші часи революціоністів вішають і стріляють! Та ж старовинні пілати самого творця невинного і всемогучого повісити наказали! Значить, світ все одинаковий.

Після великодня, в місяці травні, співають літанії до серця Марії, у червні — до серця Ісуса, а відтак по черзі до сердець святих угодників божих, зразу до кожного зокрема, а воєни, під час задушних, сльотних днів, до всіх святих вкупі. Взимку, перед різдвом, співають ось такої:

A wczora z wieczora z niebieskiego dwora
Przyszła pam nowina — panna rodzi syna...**

або такої:

— Дивна новина. Нині діва сина
Породила в Віфліємі — Марія єдина...

Оце, як бачите, колись новина була, а тепер таке на порядку денному буває. Панней таких

* Жовчні цвяхи прибывайте,
Ними серця пробывайте,
Розширтесь, мої зінці,
Точіть сумних сліз криниці... (Польськ.)

** А вчора звечора з небесного двору
Пришла до нас новина — діва родить сина
(польськ.).

чимало є, тільки люди тепер їх якось інакше називають.

Затягнуть не раз і такої:

W tej kołodzie, kto tam będzie,
każdy się ucieszy,
a kto ma co podarować,
niechaj prędko śpieszy
dać dary z tej miary dla pana małego,
by nabyć po śmierci zbawienia wiecznego*.

Пісня стара, як світ, та все на часі. Бо все у нас так: дай і дай, і то спішися! Давай панам — то великому, то малому, а за це колись по смерті... Га! Та хто його знає, що там по смерті з нами буде?

Попри співання пісень ідуть ще й розмови, але це вже, звичайно, тоді, як жодного з доглядачів у залі нема (бо розмовляти при роботі не вільно). Балачки деколи дуже цікаві й повчальні. Можна б інколи до них сміливо пристосувати стару приказку: *Uczył Marcin Marcina...***

Бо от, приміром, таке: скаржиться Ганя Катерині, що коза її чогось посмутніла, їсти не хоче і молока мало дає.

— Може, хвора,— зауважує Катерина.— Вам треба б про це з якимось козячим доктором порадитись. Або, може, вона до цапа хоче...

— Або, може, наврочив хто,— вмішується

* На тій коляді, хто там буде,
кожен втішиться,
а хто має що подарувати,
нехай поспішає
з дарами з тієї міри до сина малого,
щоб здобути після смерті спасіння вічного

(польськ.).

** Вчив Мартин Мартина (польськ.).

в розмову Анельця.— Це скорше, бо якщо коза нівроку собі товстенька і файна була, не одному очі колола. Ви, кумо, попробуйте скинути вроки. Кидайте ярені вуглики в склянку в зимну воду та при тім числіть: не оден, не два, не три, і так аж до дев'ять, відтак навідворіт аж до одного. Потім дайте їй напитися тої води та натріть нею чоло, груди й ноги. А потім усе те вилийте в хаті в глухім кутку, а склянку поставте догори дном. При тім на ніч підкладіть під неї свяченого зілля. Кажу вам, усе буде, як рукою відняв...

— Ну, дивіться! А я про це й не знала, що й козам теж вроки скидають. Думала, що лише людям можна,— дивується Франя.

— Це так помагає, як вмерлому кадило,— обзивається Катерина.— Через оті дурні забобони моя сестра марно зі світу пішла. Захворіла, а мати замість до лікаря — вроки скидала, по три рази денно, цілий тиждень. А сестра чимраз гірше занепадала, і коли вже конала, тоді лікаря привезли. Лікар оглянув її, покивав головою і сказав: «Запізно. Треба було зараз, як тільки захворіла, прикликати мене. Отруєння шлунка, хвороба занедбана, ніщо не допоможе. Готуйтеся до похорону». І на другий день померла бідачка, троє дітей осиротила...

— Е-е-е... то що інше було,— перебиває Анельця.— На таку хворобу вугля не допоможе, але на вроки, то ви вже мені не кажіть, бо я сама на собі пересвідчилась. Одного разу була я на хрестинах у своєї куми і, знаєте, там одна стара баба чогось дуже на мене дивилася. Трохи я там забавилася, трохи з'їла й випила, та десь так біля півночі йду я додому з чоловіком. Аж тут за млином коло хреста

(там, де вночі щось страшить) не знають звідки вискочив чорний кіт і побіг наперед нас. Я дуже злякалася, хотіла плюнути три рази наперед себе, та в цю мить як не вхопить мене щось під грудьми, як не закрутить у кишках... Кажу вам, ледве мене мій старий доволік до хати. У хаті лягла я на ліжко і реву, мов корова. Болить у череві, мовби теля мала вродити. Кричу до старого: скидай вроки, бо гину! Старий скоро розпалив вогонь в кухні, скинув вугля і, кажу вам, як рукою відняло. Зараз таки, вибачте, виригала усе і на другий день здорова була.

— Ну... але що могло б моїй козі пошкодити? Вона ж на хрестинах ніде не була,— журиться Ганя.

— Та що ж... як була товстенька й файна, то, може, який кавалер на неї задивився і наврочив,— тлумачить Катерина і скоса дивиться на Анелю.

— Ви з мене не посмішкуйтеся, бо щоб я вам тут зараз дурниць не наговорила! — обурюється Анеля.— Думаєте, що як ваш чоловік — більшовик, то ви вже всі розуми поїли? Го-го! Подождіть! Не мине вас перст божий!

— Тихо там, бо пан директор ідуть! — кричить хтось з другого столу.

Апельця замовкає на хвилю. Потім знов щось воркоче собі під ніс.

— Ой пані, та не згадуйте більшовиків, дух святий при нас! — пискливим голосочком обзивається Павлінця, сорокалітня панна на виданні.— Ой, та знаєте, пані, вчора я читала у «Новім часі», що там, у Росії, серед білого дня на вулиці жінок гвалтують. Страх яка розпуста!

— А ти хочеш, аж муркочеш, щоб який

«фраер» згвалтував тебе, але навіть старий чорт з рогами боявся б братися до тебе, стара машкаро,— відказує Катерина стиха.

— Ай, хто там знає, чи це правда, чи ні. Був хто там, видів? — допитується Мариня.— А газета от пише собі, щоб людям юра сунути.

— Ей, сусідко, не кажіть так,— перечить присадкувата вдовиця Магда.— Уже то щось мусить бути правди в тім, що газети пишуть. Мого чоловіка брат, що ще за війни десь там у Росію заплентався, пише тепер нам, що там до церкви мало хто ходить, попів дуже мало, а панів — зовсім нема. Пише, що там ніби ліпше, як у нас, але я в це чомусь повірити не можу. Бо скажіть мені, як може бути добро без бога, без попів і без панів? Хто навчить дурних простих людей, як нема попа, як жити по-божому? Хто дасть бідним людям роботу, як нема пана? От, безголов'я чисте, й тільки!

— Так, так... над забобонними людьми все мусить бути кропило й кадило,— додає Катерина.

Тут на неї кілька голосів накидується:

— Ти краще мовчи, а то з роботи вилетиш і з голоду здихатимеш з дітиськами під плотом. Твій чоловік в криміналі сидів!... Ти безбожниця! До церкви не ходиш, дітей молитви не вчиш.

— Як сидів мій чоловік, то не за крадіж, не за бійку, а за що, то кожен знає,— відгризається Катерина.— А до моїх дітей вам — зась! А з роботи не викинуть мене, бо не мають за що. Хіба, може, через ваші писки? Ну, то хай! Побачите тоді!

— Що побачимо? Чуєте? Загрожує нам! — кричить Анеля.

— Перст божий побачите за те, що напосілися на мене, бідну,— відповідає Катерина глумливо.

— Як ви можете її чоловіка більшовиком називати? Таж він така чесна людина! — докоряє всім Мариня.

— Го-го! Бувають і такі,— обзивається хтось.— Таких є найбільше.

Далі мова йде про те, хто де вродився, а хто помер, хто з ким жениться, а хто сидить на віру, хто скільки боргу має, як вдягається, що їсть, на чім спить, куди ходить, що робить і т. д. Одним словом, безпартійна, безполітична жива газета, яка щодня точно курсує.

Іноді наслідки тої газети бувають дуже помітні.

Буває, що за брамою фабрики або десь на вулиці дві робітниці стануть одна напроти одної, бочаться одна на другу, мов роз'юшені квочки, лаються, а відтак дають «по писку» за якісь там плитки. Закінчення тої трагічної комедії відбувається, звичайно, в суді.

3

Охотнича «стража пожарна» у нашім місті бездоганна. Стражаки — хлопці меткі й вродливі, без утоми кожної неділі гасять вогонь спраги у своїх шлунках експортівим пивом «Львівських Броварів» і горілочкою Бачевського або «монополькою». У танках ніхто їм не дорівнюється, у жартах і в сварці — теж ні. А якщо трапиться часом, що почне горіти чиясь хата або стодола, то вони хтозна, чи не врятували б, якби так хтось два дні перед тим пові-

домив їх, що там і там, того-то й того дня пожежа буде.

А то, звичайно, закликають їх, коли будинок уже горить. Ну, й поки вони зберуться, поки приїдуть, то вже лиш згарище дотліває. З того виходить, що чия шкода, того й гріх.

Культурно-освітні товариства у нашій місті досягли високого рівня. У польським товаристві «Сокіл» влаштовують узимку вечорниці, літом — фестини (майже кожної неділі) під кличем «Chodziłem na tańce, kochałem się w Mańce»...* Деколи дають відчити на тему: «Właż na gruszkę, siał pietruszkę, marchew tu się wrodziła...»**

Кіно показують з великим успіхом кожної неділі. Зала виповнена по береги, публіка захоплена, фільми надзвичайні.

Комедії більш як дурні, драми «до неба про помсту кличуть». Геройські вчинки американських розбишак та любов і зрада великоміських повій викликають в душі глядача таке зворушення, що аж у кишках крутить, мовби шклянку рицинусу випив. Музика... За котячу — куди краща!..

4

А ви, дорогенькі мої, позіхаючи сонно, подумаете: «Ой, яке ж бо то заплісніле та дурне оте місто Забобонники! Паршива діра, як і всі містечка у нашій «Галилеї».

* Ходив на танці, кохався у Маньці (польськ.).

** Виліз на грушку, сів пєтрушку, а морква вродила (польськ.).

Ей, ні, дорогенькі мої. Не так воно є, як ви, може, подумали б собі. Не дурне наше місто, і не паршивеньке воно, а освічене й культурне, що як поглянеш, як послухаєш, то... й плакати і сміятись хочеться.

Синьо-жовтим вогником кіптять на ціле місто товариство «Сокіл» і «Аматорський гурток». До «Сокола» будь-кого не приймають. Тут потрібна певна кваліфікація, головне, треба бути повнолітним і на становищі, значить, на добрій посаді або мати несогірший маєток, притім треба бути чистокровним українським патріотом і католиком довершеним. Без одних «даних» в члени «Сокола» не приймають.

Головні проводирі — це піп егомосьть Колтунович, пан меценас * Шкіролуцький, пан нотар Правицький, багаті газди Тимко Галапас і Степан Кудкудак та один «білий» робітник Остап Гайдук і його приятель емігрант-петлюрівець (режисер «Аматорського гуртка») Нехтоленко. А між ними їхня покровителька — шинкарка Петрицька — почесне місце займає.

До «Аматорського гуртка» самі вчені паночки і паничі належать. З робітничої молоді ніхто у члени вступити не зважиться, бо так насміхаються, так помітують ним, що хіба йолоп останній міг би на це згодитися.

В читальні — всіляка розрада. Взимку вечорниці й концерти, влітку — фестини, а поза тим усім ще й вистави театральні щонайменше раз у місяць дають. На вечорницях, звичайно, сама «сметанка» бавиться найкраще. Уся ця сметанка — сини й дочки заможних господарів та тютюнових робітників — це молодь, найкра-

* Адвокат (польськ.).

щий цвіт і надія неньки України, бо не дурні ж вони і не звичайні собі парубки та дівчата, а просто паничі й панночки, що у Львові у вищих школах вчать і колись великими українськими панами бути схочуть. І тому вони вже замолоду панські манери вивчають, щоб бути гідними тої солодкої назви.

Але щоб здійснилися їхні сни і мрії про майбутнє панство, треба, зрозуміло, свою національну державу створити, бо під чужим режимом важко добитися теплої посади, високих почестей і майна розкішного. Отже, тому вони все «Ще не вмерла...» співають та козацькі походи в Туреччину в театральних виставах показують, тому й комірці та краватки вишивані носять та про гетьмана Мазепу повісті читають. Тому вони й Радянську Україну не люблять, бо там, бачте, самі дурні хлопи й робітники державою правлять. Тому вони й такі горді та пишні, що, як каже приказка, без кия не приступай, бо вони вчені й панами колись будуть.

Ну й справді ж бо, як же їм з простим робітником або робітницею рівнятися? Бо нехай би робочі люди й не дурні собі були, то все ж таки до них треба ставитися з презирством, бо в них чорні, грубі, тяжкі руки, незугарна поведінка, проста мова, неелегантний одяг і т. д.

Ех... та що там вже про це говорити... На те вони в школах вчать, щоб з будь-ким не рівнятися. Вони навіть батьків своїх стидаються та посмішкуються з них, а щодо чужих, то вже так носи задирають — аж до самісінького неба.

Буває, приміром, от таке: вечорниці в повнім розпалі. Музиканти грають, аж їм очі на чоло вилазять, а пики червоніють, як буряки. Молодь у танку крутиться, аж вітер по залі віє. Гуляють, але не всі, бо декому пари не стало. І от стоїть собі або сидить десь збоку та дивиться, а в крові щось йому мурашками бігає: так страшно танцювати хоче. І от не раз молодий робітник оглянеться сюди-туди — всі гуляють, а він стоїть, бо його дівчину вже хтось інший у танок пірвав. Втім, зирк на лавку, а там сидить панна Оля, семінаристка, надута, як сова, з досади, що той урядник, якого вона так дуже сподобала собі, ані дивитися на неї не хоче, тільки все з тою мальованою Іреною гуляє, бо вона вже по матурі * і посаду має. А наш робітник думає: вона сумна, бо танцювати хоче. Ану підійду, попрошу, може, не погордить мною, чей же не панського роду вона, а такого, як і я...

І підходить він до неї несміливо та кланяється чемненько і усміхається привітно: «Чи можу просити?» А вона як погляне на нього тим зором, що на пса, як зміряє його від голови до ніг! А йому, бідачиськові, мов огню хто в обличчя сипнув.

Відскочить од неї червоний, як буряк, і думає злісно: «І чого вона так шарпається, та «пінда» дурнувата?.. Псові хвоста зав'язати не потрапить, а дується, бо вона вчена... Вдома пісну зупку ** хлєпче, мама в подертій спідничині ходить, а вона, опудало старого дідька, шарпається, бо вона пані велика...»

* По іспиті на атестат зрілості (польськ.).

** Юшка (польськ.).

А вона, закопилівши губи, відвернеться і своїй товарищі на ухо шепоче:

— Дивись, який безличний отой кілок неотесаний. Як він сміє наближатися до мене з такими руками, та ще й без рукавичок?.. Цілісінський тиждень маже руки у верстаті чортзначим, а в неділю що не зможе обмити водою, то решту з потом об мою суконку витерти хоче. Руки чорні, як впріють, то враз смердюча пляма на сукні з них останеться, а зрештою такий дурний халампетьо навіть не варт того, щоб я подивилася на нього, не то що, бо попсувала б собі опінію раз назавжди. Що подумав би про мене пан Влодзьо, якби побачив мене в танку з таким парубасом? Фе!..

— Але ж розуміється, що так,— стверджує панна Стефа.— Ти маєш рацію, Олю. Не на те ж ми витрачаємо молоді літа на науку, щоб із такими простаками танцювати, які навіть «цілую ручку» сказати не вміють.

Зате паничі студенти вже не такі. Вони і з невченими дівчатами гуляють, ба навіть і порозмовляти з робітницями деколи люблять, і пожартувати, щоб опісля насміхатися було з чого, бо як зійдуться потім де-небудь укупі, то дещо цікаве в їхній балачці підслухати можна.

— Знаєш, Володку,— розказує Юрко, взявшись в боки.— Я деколи так, на жарт, сказав Марійці, що я її люблю, і вона повірила! Може, думає, що готов оженитися з нею. Ха-ха-ха!

— Ну й що, якби й оженився ти з нею? — з глумливою посмішкою питає Володко.— Хіба ж не гарна дівчина, чи що?

— Ну й що з того, що гарна, але яка дурна! Чи міг би я колись з такою жінкою десь у ліпшім товаристві показатися? Що вона знає?

Таж вона ні говорити, ні вбратися, ні обернутися по-панськи не вміє. Вона могла б бути служницею у мене, але жінкою — ніколи! Бо що вона вміє? Корови доїти та в гною й землі бабратися, а мені треба панночку, щоб на фортеп'яні і на гітарі грала, та й по-французьки бодай кілька слів сказати потратила. Бо я як вивчуся на професора або на інженера, то тільки у вищих сферах обертатися буду...

— А поки що у Забобонниках між коровами коло Марійки обертатися мусиш, бо до професорської кафедри далеко ще,— приговорює йому жартома Мілько.

— Та що ж... Їсть пес пса, як нема барана,— тлумачить Юрко.— Що мені шкодить пожартувати з нею? Може, якраз яка «дурничка» вдасться... Дівчина непогана і як нікому не скаже, то все гаразд...— І Юрко сміється, аж окуляри (що їх носить задля паради) зсуваються з носа.

— Ой, якби ти знав, Мілю, як я раз сміявся з Ганки і з Зоньки,— оповідав Володко.— Це було якраз по концерті в роковини Шевченка. Підходить до мене Ганка і питає: «Влодзю, хто такий той Тарас Шевченко, що йому таку честь всі віддають? Я думала, що він український митрополит, а Зонька каже, що він був гетьман». Я зробив поважну міну і кажу: «Так, так, він був митрополит...» А потім так сміявся, що ледь кишки в собі не порвав.

— А чому ж ти не розповів їм правду як належить? — питає Мілько.— Це був твій обов'язок, тим більший, що вони своячки твої.

— Ну то що? Хіба ж я мушу признавати їх? Вони зарібниці, а я як не попом, то адвокатом, напевно, колись буду...

— І ласкаво ручки свої цілувати їм дозволиш, правда? — додає Юрко.

«Аматорський гурток молоді» працює справно. Сварка між членами відбувається стало і точно. На проби аматори приходять пізно або й зовсім пі. Вистави починаються звичайно на дві години пізніше, як на афішах заповіджено. Під час вистави дія триває п'ятнадцять хвилин, а пауза — годину. Гра аматорів досконала. Вимахують руками, ніби їх оси обсіли, та щось там бурмочуть собі під ніс, а суфлер кричить, аж по залі гомін йде. Вистава кінчається о другій годині ночі і як хто мусить рано-раненько йти на роботу, той, прийшовши додому, зовсім спати не лягає. І тому частенько чути нарікання: «Тьху, до чорта! І гроші заплатив, і ніч стратив на те, щоб на якісь там дурні «мандрони» дивитися, чорт його розуміє, що воно таке! Волів би ті гроші пропити та виспатися порядно, а то роби тепер цілий день невиспаний, як собака. Агій! Щезни та пропади, бідо, з таким тиятром!»...

5

Ну і як же вам, дорогенькі мої, це все сподобалося? Прекрасно!— скажете, спльовуючи нишком.

Та це ще не все, дорогенькі мої, бо ще є в нас повітовий суд (на тій вулиці, що через Канаду на залізничий двірець їдеться), про який ви не знаєте нічогосінько. А це дуже важна інституція. Тут щоденно стільки народу, що в церкві раз на тиждень — у неділю. Сюди не тільки з нашого міста, але й з сусідніх сіл ходять люди правуватися. Увійдете в почекальню,

а тут людей глітно *, як оселедців у бочці, а задуха така, що сокиру у повітрі повісити можна.

Увійдете до кімнати, а тут — на стіні образ, а на нім якась птиця на червонім тлі ** розмальована та якісь портрети високодостойних осіб порозвішувані. На середині кімнати стіл, зеленим сукном застелений, а на столі якісь папери порозкладані і хрест та дві свічки коло них поставлені. Перед тим хрестом та свічками люди ті, що правуються, підносять два пальці правої руки вгору і складають богові присягу, що все, що вони на суді говорять, правда. Суддя при тім застерігає, що за неправду і пан біг і суд карає гостро. Одначе не раз трапляється, що замість сказати правду, людина лукаво збреше, але як ніхто не докаже, то пропало, мов камінь у воді. Але якби там хтось комусь сказав, що його присяга була фальшива, тоді як: пан біг нічого не каже, тільки суддя карає шестимісячним криміналом. При столі, посередині, сидить суддя, побіч нього писар, обабіч попід стіну на лаві, при окремих столах сидять адвокати. Напроти судді, поміж адвокатами, стоять люди, ті, що процесуються, переважно селяни й робітники, худі, жовті, в убогій одежі.

Зате адвокати мають круглі черева, товстенькі шиї, чистенькі комірці та дорогі сукняні вбрання. Обличчя адвокатів повні й гладкі і ясніють усмішками вдоволення. Обличчя селян і робітників зморщені та скривлені журбою, стягнуті напруженим очікуванням закінчення процесу. «Хто виграє: я чи мій супротивник?» — турботно думає кожен... ..«Мій адвокат запев-

* Повно.

** Герб буржуазної Польщі.

няє, що я напевно виграю»,— потішає себе надійно.

А процес тягнеться тим часом у безконечність. Почнеться розправа, розпитає суддя по кілька слів у посварених сторін, гаркнуть щось там між собою адвокати — і вже по всьому. Розправу відкладено на другий раз. А так десь за кілька тижнів і знов така сама історія, і знов відкладають. І так один процес триває кілька літ, а вже в найлегших випадках кільканадцять місяців щонайменше. Але людей це не відстрашує, навпаки, процесуються чимраз більше та одні другим відгрожуються:

— Я йому (або їй) покажу! Останню сорочку стягну... з торбинами пущу... до криміналу завалю... хоч би мав і сам піти з торбами, одначе ворогові своєму не подарую!

А цей «ворог» — такий самий працюючий злидар, як і той, що йому погрожує.

А ви, дорогенькі мої, спитаєтеся здивовано:

— За що ж вони так завзято процесуються? Хіба ж не за будь-що по кілька літ волочаться по судах та останній кривавий гріш адвокатам віддають!

Авжеж, що так! Ви вгадали, дорогенькі мої. Справи дійсно великої ваги, так що дарувати ніяк не можна. Бо от, приміром, таке: оре один газда свою нивку і бере його досада, що вона така вузенька, мов грядочка яка! Не втерпить, щоб не скубнути плугом скибку землі у свого сусіда та прилучити до своєї. А сусід як вийде на свою нивку та як оком окине, вже пізнає. Та ще як візьме «бочину», як переміряє, тоді таки просто з поля до адвоката біжить з наріканням:

— Я йому, сучому синові, покажу, як мою

землю грабувати! У мене і так поля чортма, а дітей пан біг півкопи насипав, а він ще й на тую біданину зазіхає...

І починаються розправи, провізорні * комісії і т. д., а вкінці доходить до того, що один і другий газда попродає худібку, задовжиться по вуха, а не раз і нивку продати мусить.

Та якби то лише за переорані межі люди правувалися, то судді позіхали б з нудьги, а адвокати з голоду здихали б. Але коли судді нарікають на перевтому, а адвокати товстіють чимраз більше, то значить, що завзяття працюючих є поки що безконечне.

Як помре в селянській сім'ї батько, а залишить дітям яку-небудь біданину, то рідко де трапиться, щоб без суду та адвокатів обійшлося. Годі синам чи донькам самим між собою батьковим майном поділитися, бо все якось так виходить, що хтось має кривду. Один візьме краще поле, а другому гірше залишиться, або одна візьме ту корову або подушку, що її небіжечка мати другій обіцяла, або один брат хоче найбільше поля, бо він найстарший, а другий не погоджується, бо він наймолодший, тому й бідніший за всіх, бо ще не встиг доробитися. От і є вже причина до процесу. А буває частенько і так, що батько й мати ще живі й здорові і щасливо та завзято волочаться зі своїми дітьми по судах, тому що діти вже дорослі, домагаються своєї пайки, а батьки самі ще хотіли б газдувати, тому не дають, лише обіцяють, або дадуть дещо одному, а потім відбирають і дають другому: ст і знов адвокати масний заробіток мають.

* Тимчасові (польськ.).

Та не тільки за маетки люди процесуються. Бо, крім маетків, люди мають ще гонори, а буває не раз таке, що гонору у декого більше, як розуму.

Такі дуже гонорні люди чи то в п'яному, чи в тверезому вигляді люблять ображати своїх близьких, а як хтось їм віддячить тим самим, то вони зараз до адвоката йдуть і пишуть скаргу. А ще як трапиться таке, що хтось когось поб'є, ото вже тоді вода на млин адвокатам. Грошики річкою у кишені пливуть.

Буває деколи, що суддям наскучить вже якийсь там процес за якусь дурницю, отже, стараються схилити до згоди обидві ворожі сторони. Та й людям вже надокучить чимало, і радо пристали б на згоду, якби не адвокати. Тим, останнім, ніколи до згоди не спішно. Навпаки, вони все відмовляють:

— Ви не годіться, бо це для вас кривда. Ви процесуйтеся, а напевно виграєте, за це я вам словом честі ручаюся. Ви не жалійте свого ворога, тільки за найменшу образу, за будь-яку дрібничку прийдіть до мене і розкажіть все, а я вже за вас так помщуся, що ваші вороги до смерті пам'ятати будуть. Розуміється, що за мій труд, за мою працю мозольну ви мусите мені заплатити наперед, а як виграєте процес, то ваш супротивник усе чисто мусить вам повернути.

Так говорять усі адвокати, одначе не всі люди виграють. По закінченню процесу, звичайно, лише одна сторона виграє, а друга, звичайно, мусить програти. Тим, що програли, меценаси говорять, що це не їхня вина, бо вони робили, що могли, щоб виграти, а винні свідки або й самі ті, що хотіли правуватися, виходить,

отже, що чия шкода, того й гріх, але пану меценасові гроші дай, бо він на те вчився...

Якщо вам, дорогенькі мої, охота з ким-небудь і за що-небудь процесуватися, то ви, звичайно, приїдьте до нашого міста і зверніться до наших адвокатів, у першу чергу до пана Шкіролупського, бо то свій; він по маленьку шкіру дере, і переконається, що процес виграєте напевно, ворога свого знищите до сорочки, а самі зостанетесь, вибачте... голі, як мати на світ народила.

А ви, дорогенькі мої, усміхаючись гірко, скажете:

— Ото дурні люди в тих заскорузлих Забобонниках! Замість жити в згоді і дружними силами з справжніми своїми ворогами боротися, то вони витрачають свої сили і свої гірко запрацьовані гроші на якісь там дурні процеси, панам допомагаючи, а пани за їхню працю їдять, п'ють, в карти грають та з коханками за границю до купелів їздять, а з дурних селян та робітників сміються та мотлохом і худобою називають. А селяни й робітники за це їм низенько до колін кланяються та ручки панські цілують, бо ті ручки жили з них тягнуть та помітують ними.

Чи ж не краще замість того, щоб тягатися по судах злидареві з злидарем за якусь там дурну образу або за скибку поля, чи якусь іншу маловажну справу, чи ж не краще, щоб звернути свою увагу, свої сили на тих справжніх ворогів, які коштом чужої праці живуть, та на ті лани широкі-широченні, загарбані кігтями ледарів, де бідні люди в поті чола і в голоді працюють, а пани готове у шпихлірі горнуть,— чи ж не краще, щоб туди боротьбу свою звер-

нути?.. «Ой, дурні вони, ті люди темні та несвідомі»,— скажете, сумно киваючи головою.

Може, це й правда, що наші люди дурні й темні та несвідомі, але сказати цього нікому ніяк не можна, бо... вмить образиться і назве вас, і прозве всіляко, та ще готовий вам пику набити і до суду за образу гонору поскаржитись.

Не вірите? Ану спробуйте!

А врешті, хто їх знає... Може, якби так хто з терпеливістю і посвятою на всяке зло взявся до них та розтлумачив їм усе: що і як то, і чому то, то, може, й якраз вони такими не були б?..

А що, якби так ви, дорогенькі мої, приїхали до нашого міста і поспробували?

Приїдьте, будь ласка, бо я сам нічого тут зробити не годен, а з вами — може, якраз... Ідьте просто до Львова, а звідси на схід три станції лишень. Я дуже радо вийду зустрінути вас, усе вам покажу й розкажу, а тепер поки що застаюся з товариським привітом

І в а н Б а т і ж о к

ПРИМІТКИ

Це перше видання вибраних творів Мирослави Со-пілки. Зібрані вони з різних друкованих і рукописних джерел. Ряд віршів передруковано з книжки «Роботящим рукам», що вийшла на Радянській Україні за життя авторки — в 1931 р. Логічно, що поетеса та її редакція журналу «Вікна», готуючись переслати до Харкова в 1930 р. рукопис цієї збірки, внесли до першодруків творів не тільки граматичні виправлення, але й змістові зміни й доповнення (як, наприклад, у віршах «Зима», «Колисанка», «Рейки» та інших). Щоправда, ряд творів зазнав у Харкові незначної стилістичної правки. Зокрема, намагаючись наблизити мову книжки до загальноукраїнських лексичних норм, в деяких місцях замінювалися окремі слова, а то й цілі фрази більш вживаними відповідниками. При цьому у багатьох випадках обійдено діалектні форми, якими користувалася Мирослава Со-пілка з метою надати мові героїв певного колориту. Так, наприклад, у вірші «Зима» слово «фантувати» замінено на «цінувати».

При підготовці до видання цієї книги упорядник намагався подати найбільш вдалий авторський текст твору, знявши лише деякі подібні до зазначених вище редакторські зміни. Збережено також стилістичні й фразеологічні особливості авторської мови. Зроблено хіба що незначні мовностилістичні, конче потрібні, правки в повісті «Про затишне місто Забобонники».

ПОЕЗІЯ

Пролог до поеми «Балада». Написаний в липні 1932 р. і вперше опублікований з деякими скороченнями і редакційними правками під назвою «Пролог» в дев'ятій книжці журналу «Вікна» за 1932 р. Подається за рукописом, що зберігається в Центральному державному архіві Жовтневої революції і соціалістичного будівництва (ЦДАЖР УРСР), ф. 369, оп. 1, спр. 32, арк. 1—2.

«В церкві», «Сон чорної ночі». Вперше були надруковані на сторінках четвертої книжки журналу «Вікна» за 1928 р. Пізніше передруковані в книзі «Роботящим рукам» (Харків — Київ, ЛІМ, 1931) та в збірнику «Революційні поети Західної України» (К., «Радянський письменник», 1958). Подаються за збіркою «Роботящим рукам» з поновленням в них, як і в інших творах, за першодруком ряду слів, змінених при редагуванні.

«Б у р я» і «З и м а». Вірші написані в 1928 р. і вперше опубліковані на сторінках журналу «Вікна» (1928, № 10—11) і в такому ж вигляді в 1958 р. передруковані в збірці «Революційні поети Західної України». Подаються за збіркою «Роботящим рукам», в якій виправлені допущені раніше технічні описки.

Фант — це польське слово, що означає заставляти, віддавати в заставу. В ті роки воно набрало лиховісного змісту — польські власті за несвоєчасну сплату насильно забирали в селян все, що їм потрапляло під руки.

«Р у б а ч і», «Передновок», «До сонця». Подаються за збіркою «Роботящим рукам». Вперше були опубліковані в 1929 р. на сторінках журналу «Вікна» (№№ 3, 5, 6, 7) та передруковані в 1958 р. у збірнику «Революційні поети Західної України».

«О с і н ь». Надруковано вперше в 1929 р. на сторінках тижневика «Робітниця» (Торонто, № 4). Згодом вірш було включено до збірки «Роботящим рукам». Подається за цим виданням.

«К о л и с а н к а», «Рейки», «Роботящим рукам». Вірші надруковані в журналі «Вікна» (1930, № 1), пізніше з деякими змінами і доповненнями подані в збірці «Роботящим рукам». Вірш «Роботящим рукам», що стояв заголовним у цій збірці, до того мав назву «Працюючим рукам». Вірш «Рейки», в порівнянні з першодруком, значно розширений.

«К а р п а т и» та «Перемога». Вперше надруковані в третьому номері журналу «Вікна» за 1930 р. Подається за збіркою «Роботящим рукам».

«Н е д у г а», «Травень», «Про що співають солов'ї» та «Спів машин». Подаються за збіркою «Роботящим рукам». При передруці в збірці «Революційні поети Західної України» вірша «Спів машин» з «Вікон» (1930, № 7—8) не було враховано допущеного ви-

падково пропуску однієї строфи. Про це редакція «Вікон» писала після «Змісту» в дев'ятому номері журналу. «На провесні», «Весняний дощ» та «Осінній дощ». Вперше надруковано в збірці «Роботящим рукам». Подаються за першодруком.

«Держава білого орла». Написаний вірш в 1930 р. Подається за шостою книгою журналу «Західна Україна» за 1931 р.

Білий орел — державний знак буржуазної Польщі.

«Горить...» Недрукований вірш. Написаний в кінці 1931 р. Подається за автографом, що зберігається в ЦДАЖР УРСР (ф. 369, оп. 1, спр. 145, арк. 326—327).

«Два листи». Вірш написаний в 1932 р., опублікований в журналі «Вікна» (1932, № 5). Подається за першодруком.

ПРОЗА

«Про затишне місто Забобонники». Це хронікальна повість. Написана в 1930 р. Вперше надрукована в журналі «Вікна» (1931, № 1, стор. 18—23, № 2, стор. 19—22, № 3, стор. 29—32, № 4, стор. 16—21, № 5, стор. 18—21, № 6, стор. 21—27). Подається за першодруком, у скороченому вигляді.

«...день третього мая» — мається на увазі конституція 3 травня 1791 року.

«Сокіл» — буржуазно-націоналістичне товариство, засноване наприкінці XIX ст.

Ян Алоїз Матейко (1838—1893) — видатний польський живописець, автор багатьох картин на історичні теми («Грюнвальдська битва», «Проповідь Скарги» та ін.).

Акафіст — частина церковної відправи.

«Польща од можа до можа» — великодержавницьке націоналістичне гасло польської шляхти.

Ундист — член буржуазно-націоналістичної організації.

ППС — польська соціалістична партія, партія реформістського напрямку в польському робітничому русі. Заснована в 1893 р. Протягом свого існування в ППС сильно проявився лівий напрям. В 1906 р. відбувся розкол партії

на ППС-лівицю (значна частина увійшла згодом до КПП) та ППС-правицю, яка підтримувала фашистський уряд Пілсудського.

«*Век нови*», «*Новий час*», «*Діло*», «*Дзеннік людови*», «*Місіонер*», «*Поцегел*», «*Пшеводнік католицькі*», «*Неділя*» — польські і українські буржуазно-націоналістичні та клерикальні газети.

«*Сила*» — легальна масова комуністична газета для селян та інтелігенції, що її в 1930—1932 рр. видавав ЦК КПЗУ.

«*Сельроб*» (Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання) — масова легальна революційна організація трудящих Західної України, створена за ініціативою КПЗУ, організаційно оформлена в жовтні 1926 р. В 1927 р. внаслідок внутрішньої боротьби в КПЗУ «Сельроб» розпався на окремі групи, які об'єднались між собою 1928 року, створивши «Українську селянсько-робітничу соціалістичну єдність» («Сельроб — єдність»). Ця організація діяла під керівництвом КПЗУ, мобілізуючи широкі трудящі маси Західної України на боротьбу проти польсько-шляхетського поневолення та проти українських буржуазних націоналістів. Вона видавала з 1927 р. у Львові газети «Сель-Роб», «Наше слово», «Поступ», «Нове життя» та ін. У 1932 р. «Сельроб — єдність» урядом пілсудчиків було розпущено, а видання газети заборонено.

«*Наша земля*» — газета, неофіційний легальний орган Комуністичної партії Західної України (1930—1932).

З М І С Т

Полум'яне слово поетеси. <i>Микола Дубина</i>	5
---	---

П О Е З І Ї

Пролог до поеми «Балада»	31
В церкві	34
Сон чорної ночі	37
Буря	41
Зима	42
Рубачі	47
Передновок	50
До сонця	53
Осінь	55
Колисанка	58
Рейки	60
Роботящим рукам	62
Карпати	64
Перемога	68
Недуга	69
Травень	74
Про що співають солов'ї	77
Слів машин	80
Напровесні	83
Весняний дощ	85
Осінній дощ	87
Держава білого орла	88
Горить...	90
Два листи	91

П Р О З А

Про затишне місто Забобонники (<i>Провінційний репортаж</i>)	97
Примітки	129

МИРОСЛАВА СОПИЛКА

К С О Л Н Ц У

Избранное

(На українском языке)

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактор С. М. Литвин
Художній редактор І. М. Гаврилюк
Художник М. І. Марущинець
Технічний редактор Б. С. Грінберг
Коректор О. К. Бобренко

Виготовлено на книжковій фабриці «Жов-
тень» республіканського виробничого об'єд-
нання «Поліграфкнига» Держкомвидаву
УРСР, Київ, вул. Артема, 23а.

БФ 30140. Здано на виробництво 31.VII
1972 р. Підписано до друку 10.V 1973 р.
Папір № 1. Формат 70×90¹/₃₂. Фізичн. друк.
арк. 4,25. Умовн. друк. арк. 4,97. Обліково-
видавн. арк. 4,63. Ціна 61 коп. Замовл. 655.
Тираж 3000.

611001

A 225038